МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ПОДАТКОВОЇ СПРАВИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ
КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Бюджетні механізми забезпечення добробуту територіальних громад»

Здобувача вищої освіти ІІ рівня, ІІ курсу, групи ЕМРМ-22-1,
спеціальності 051 «Економіка»,
освітня програма «Економіка міста та регіону»

_____ Усика Антона Олександровича
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник _____ Корж Марина Анатоліївна
кандидат економічних наук, доцент
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Керівник освітньо-професійної
програми _____ Скорик Марина Олегівна, к.е.н., доцент
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту за рішенням кафедри економічної політики та сталого розвитку
протокол від «26» 01 2024 № 6

Завідувач кафедри _____ Скорик Марина Олегівна,
(підпис) кандидат економічних наук, доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Ірпінь – 2024

Реєстрація № 11 22.01.24 _____
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту 26.01.24. _____
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту 96 02.02.24 _____
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: _____ Маркушин О.Г.
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії:

_____ Теліщук М.М.
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ Максименко Й.А.
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ Корж М.А.
(підпис) (ініціали, прізвище)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: керівника, голови комісії членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КЕРІВНИКОМ ТА РЕЦЕНЗЕНТОМ				
І.Зміст кваліфікаційної роботи (якість теоретичного матеріалу, його зв'язок з практичним, вміння представляти матеріал в логічній послідовності, наявність висновків та пропозицій)	від 0 до 30	28		
2.Дотримання вимог щодо оформлення	від 0 до 10	10		
3.Вчасне виконання роботи на всіх етапах у встановлені кафедрою терміни	від 0 до 5	5		
4. Рецензент	від 0 до 5	5		
РАЗОМ БАЛІВ*	від 0 до 50	48		
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
І.Доповідь	від 0 до 10	10		
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	4		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	24		
5. Апробація	від 0 до 10	10		
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	48		
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	96		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
96	A	5	02.02.24.	Маркевич О.Т. Гайдук М.Н. Максимець К.І. Корж М.А. Гайдук І.М.

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	Б	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	ЄХ	2 (незадовільно)

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра економічної політики
Спеціальність 051 «Економіка»
Освітньо-професійна програма «Економіка міста та регіону»

Затверджую
Завідувач кафедри економічної політики
23.10.2022 Н.П. Мацелюх

Завдання на кваліфікаційну роботу
здобувачу вищої освіти
Усику Антону Олександровичу

1. Тема кваліфікаційної роботи: «Бюджетні механізми забезпечення добробуту територіальних громад».

Затверджена наказом ректора від 30.11.2022р. № 1254

2. Строк здачі закінченої роботи 19.01.2024 р.

3. Цільова установка – обґрунтування теоретико-методологічних засад і розроблення практичних рекомендацій щодо дослідження бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад.

Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних засад дослідження добробуту територіальних громад, розроблення науково-методичних і практичних рекомендацій щодо вдосконалення бюджетних механізмів їхнього забезпечення.

Об'єктом дослідження є процеси функціонування бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад в умовах децентралізації.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади та прикладні аспекти функціонування бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад.

База дослідження: Миропільська об'єднана територіальна громада Краснопільського району Сумської області.

4. Вихідні дані до роботи: законодавчі та нормативні акти, результати наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених, дані офіційної статистики, статистична звітність Миропільської об'єднаної територіальної громади Краснопільського району Сумської області.

5. Перелік графічного матеріалу - 12 рисунків і 10 таблиць.

6. Зміст кваліфікаційної роботи: РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОБРОБУТУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД; 1.1. Концепція добробуту територіальних громад; 1.2. Структурна детермінація бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад; РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНИХ

РЕСУРСІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД; 2.1. Тенденції формуванн розподілу та використання бюджетних ресурсів територіальних громад; 2. Аналіз фінансових показників бюджету Миропільської об'єднан територіальної громади Краснопільського району Сумської області; РОЗД 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНИХ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОБРОБУТУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.

7. Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактичн
1.	Вибір теми, вивчення літературних джерел і складання плану роботи	До 23.10.2022	
2.	Підготовка першого розділу роботи та подання керівнику	До 14.04.2023	
3.	Підготовка другого розділу роботи та подання керівнику	До 29.06.2023	
4.	Підготовка третього розділу роботи та подання керівнику	До 23.11.2023	
5.	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника	До 19.01.2024	
6.	Перевірка на плагіат та отримання відгуку керівника роботи	До 22.01.2024	
7.	Попередній захист	24.12.2022	
8.	Допуск роботи зав. кафедрою до захисту	26.01.2024	
9.	Захист роботи	02.02.2024	

8. Дата видачі завдання 23.10.2022

9. Керівник кваліфікаційної роботи _____ Корж М.А.
(підпис) (прізвище, ініціали)

10. Керівник освітньо-професійної програми _____ Скорик М.О.
(підпис) (прізвище, ініціали)

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти _____ Усик А.О.
(підпис) (прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

Тема кваліфікаційної роботи: «Бюджетні механізми забезпечення добробуту територіальних громад»

Мета роботи полягає в обгрунтуванні теоретико-методологічних засад дослідження добробуту територіальних громад, розробленні науково-методичних і практичних рекомендацій щодо вдосконалення бюджетних механізмів їхнього забезпечення.

Завданнями роботи є:

– дослідити концепцію добробуту територіальних громад;

– охарактеризувати структурну детермінацію бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад;

– виявити тенденції формування, розподілу та використання бюджетних ресурсів територіальних громад;

– проаналізувати фінансові показники бюджету Миропільської об'єднаної територіальної громади Краснопільського району Сумської області;

– обгрунтувати напрями вдосконалення бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад.

Об'єктом дослідження є процеси функціонування бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад в умовах децентралізації.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади та прикладні аспекти функціонування бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад.

База дослідження – Миропільська об'єднана територіальна громада Краснопільського району Сумської області.

За результатами дослідження сформульовані у кваліфікаційній роботі положення, висновки, рекомендації та пропозиції щодо структурної детермінації бюджетних механізмів територіальних громад, можуть зробити внесок у розвиток територіальних громад.

Науково-практична значимість одержаних результатів полягає у розробці науково-прикладних положень щодо формування ефективних бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад, які функціонують в умовах децентралізації.

Одержані результати дослідження можуть бути використані у роботі державних та регіональних органів влади України при розробці стратегій та планів соціально-економічного розвитку регіонів і залучення територіальних громад до процесу регіонального розвитку.

Теоретичні надбання кваліфікаційної роботи можуть бути використані у навчальному процесі при викладанні навчальних дисциплін «Економіка територіальної громади», «Економіка міста», «Економіка регіону та регіональна політика».

Кваліфікаційна робота містить 68 сторінок, 7 таблиць, 12 рисунків, список використаних джерел з 42 найменування, 6 додатків.

Ключові слова: територіальна громада, бюджетний механізм, добробут територіальної громади, фінансове забезпечення територіальної громади.

Рік виконання кваліфікаційної роботи 2023.

Рік захисту роботи 2024.

ABSTRACT

The topic of the qualification work: «Budgetary mechanisms for ensuring the well-being of territorial communities»

The purpose of the work is to substantiate the theoretical and methodological foundations of the study of the well-being of territorial communities, to develop scientific-methodical and practical recommendations for improving the budgetary mechanisms for their support.

The tasks of the work are:

- to investigate the concept of well-being of territorial communities;
- to characterize the structural determination of budgetary mechanisms for ensuring the well-being of territorial communities;
- identify trends in the formation, distribution and use of budgetary resources of territorial communities;
- to analyze the financial indicators of the budget of the Myropil United Territorial Community of the Krasnopil District of the Sumy Region;
- justify directions for improving budgetary mechanisms for ensuring the well-being of territorial communities.

The object of the study is the functioning of budgetary mechanisms for ensuring the well-being of territorial communities in conditions of decentralization.

The subject of the study is the theoretical and methodological principles and applied aspects of the functioning of budgetary mechanisms for ensuring the well-being of territorial communities.

The base of the study is the Myropil united territorial community of the Krasnopil district of the Sumy region.

Based on the results of the research, the provisions, conclusions, recommendations and proposals for the structural determination of budgetary mechanisms of territorial communities formulated in the qualification work can contribute to the development of territorial communities.

The scientific and practical significance of the obtained results lies in the development of scientific and applied provisions regarding the formation of effective budgetary mechanisms for ensuring the well-being of territorial communities that function in conditions of decentralization.

The obtained research results can be used in the work of state and regional authorities of Ukraine in the development of strategies and plans for the socio-economic development of regions and the involvement of territorial communities in the process of regional development.

The theoretical acquisitions of the qualification work can be used in the educational process when teaching the academic disciplines «Economy of the territorial community», «Economy of the city», «Economy of the region and regional policy».

The qualification work contains 68 pages, 7 tables, 12 figures, a list of used sources with 42 titles, 6 appendices.

Key words: territorial community, budget mechanism, well-being of the territorial community, financial support of the territorial community.

The year of performance of qualification work is 2023.

The year of job protection is 2024.

Факультет податкової справи, обліку та аудиту

Кафедра економічної політики та сталого розвитку

Довідка про перевірку на плагіат

№ п/п		
1.	П.І.П. автора роботи	Усик Антон Олександрович
2.	Група	ЕМРМ-22-1
3.	П.І.П. наукового керівника	Корж М.А., к.е.н., доцент
4.	Тип роботи, що перевіряється (курсова, дипломна робота (проект))	Кваліфікаційна робота
5.	Назва роботи, що перевіряється	Бюджетні механізми забезпечення добробуту територіальних громад
6.	Рік написання роботи	2022/2024р.
7.	За результатом перевірки оригінальний текст в роботі складає (%)	100%
8.	Іншим процентам відповідають (пояснення щодо відсотку тексту, який не є оригінальним)	Посилання 8,71% Цитат 1,71%

20.01.2024р.

Відповідальна особа Теліщук М.М. _____

(П.І.Б.) (підпис)

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну роботу
здобувача вищої освіти Державного податкового університету
факультету податкової справи, обліку та аудиту, групи ЕМРМ-22-1
Усика Антона Олександровича
на тему: **«Бюджетні механізми забезпечення добробуту територіальних громад»**
за спеціальністю 051 «Економіка», ОПП «Економіка міста та регіону»

Актуальність теми. Бюджетний механізм має провідну роль у врегулюванні розподільних відносин, пов'язаних із формуванням і використанням бюджетних ресурсів. Відправною точкою для розвитку будь-якої територіальної громади є ефективний бюджетний механізм, оскільки він визначає, як використовуються фінансові ресурси для підтримки різних аспектів життя громадян та розвитку економіки громади.

Забезпечення добробуту територіальних громад є критеріальною ознакою успішності адміністративно-фінансової децентралізації та політики регіонального розвитку. У цьому контексті зміни в підходах до функціонування бюджетних механізмів мають неодмінно спрямовуватись на забезпечення високої якості та рівня життя населення територіальних громад незалежно від місця проживання, сприяти територіальній згуртованості, ефективному формуванню та використанню їхнього ендогенного потенціалу.

У сучасних умовах у зв'язку з постійними змінами в соціально-політичному середовищі, які впливають на фінансову стабільність територіальних громад, тема формування їх бюджетних ресурсів є надзвичайно актуальною.

Автором чітко визначено мету, об’єкт та предмет дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів та їх практичне значення полягає, в тому, що у роботі запропоновано комплекс заходів, спрямованих на забезпечення добробуту територіальних громад у частині необхідності взаємоузгодження стратегічних і бюджетних цілей, застосування інструменту спільного фінансування.

Якість проведеного аналізу проблеми, текстового та табличного матеріалу. У роботі на достатньому рівні розкрито теоретичні основи дослідження забезпечення добробуту територіальних громад; проаналізовано фінансові показники бюджету Миропільської об’єднаної територіальної громади Краснопільського району Сумської області, а також запропоновано напрями вдосконалення бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад.

Обгрунтованість пропозицій і висновків та їх практична цінність для ефективної діяльності територіальних громад. Практична цінність роботи полягає в тому, що пропозиції щодо формування ефективних бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад можуть бути використані у роботі державних та регіональних органів влади України

при розробці стратегій та планів соціально-економічного розвитку регіонів і залучення територіальних громад до процесу регіонального розвитку.

Наявність недоліків. Робота містить незначні зауваження в частині оформлення.

Загальний висновок і оцінка роботи. Кваліфікаційна робота на тему «Бюджетні механізми забезпечення добробуту територіальних громад» відповідає назві спеціальності 051 «Економіка», змісту ОП «Економіка міста та регіону», пройшла апробацію та містить наукову новизну. Результати роботи мають практичну цінність. Загалом, можна зробити висновок, що кваліфікаційна робота Усика А.О. відповідає поставленим вимогам до кваліфікаційних робіт, допущена до захисту та заслуговує оцінки «відмінно».

Рецензент
д.е.н., професор, професор кафедри регіоналістики і туризму
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана **Пилипів В.В.**

«4» 01 2024 р.

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана • Міністерство освіти і науки України • Україна • м. Київ • Ідентифікаційний код 02070884

Підпис Пилипіва В.В
ЗАСВІДЧУЮ
Начальник відділу кадрів
Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана
Роговська Г.А.
«____» _____ 20____ р.

ВІДГУК

наукового керівника на кваліфікаційну роботу

«Бюджетні механізми забезпечення добробуту територіальних громад»

здобувача вищої освіти Державного податкового університету

факультету податкової справи, обліку та аудиту, групи ЕМРМ-22-1

Усика Антона Олександровича

Тема є актуальною з огляду на те, що сучасні тенденції формування, розподілу та використання бюджетних ресурсів на місцевому рівні вказують на наявність проблем, пов'язаних з неоднаковими підходами до фінансування функцій територіальних громад, відволіканням ресурсів на забезпечення делегованих повноважень та їхньою нестачею для належного фінансування публічних послуг високої якості, що не дає змоги забезпечити добробут незалежно від місця проживання. Вказані проблеми, зумовлені низькою дієвістю бюджетних механізмів, поглиблюються з огляду на значну нерівномірність людського та фінансово-економічного потенціалу територіальних громад.

Кваліфікаційна робота відповідає встановленим методичним вимогам стосовно змісту та оформлення такого виду робіт. Мета роботи, сформовані у ній завдання, об'єкт та предмет дослідження цілком відповідають обраній темі кваліфікаційної роботи.

Структурно робота складається із трьох логічно сформованих розділів. У першому розділі автором розглянуто теоретичні основи дослідження забезпечення добробуту територіальних громад. У другому розділі здійснено аналіз формування бюджетних ресурсів територіальних громад. Третій розділ присвячено розробці напрямів вдосконалення бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад.

Ознайомлення зі змістом кваліфікаційної роботи дає можливість стверджувати, що сформульовані в роботі завдання розкриті на належному рівні і визначена мета досягнута.

До недоліків в роботі слід віднести незначні зауваження в частині оформлення. Вказані недоліки не впливають на якість роботи в цілому.

Наукова і практична значимість роботи. Науково-практична значимість одержаних результатів полягає у розробці науково-прикладних положень щодо формування ефективних бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад, які функціонують в умовах децентралізації.

Одержані результати дослідження можуть бути використані у роботі державних та регіональних органів влади України при розробці стратегій та планів соціально-економічного розвитку регіонів і залучення територіальних громад до процесу регіонального розвитку.

Теоретичні надбання кваліфікаційної роботи можуть бути використані у навчальному процесі при викладанні навчальних дисциплін «Економіка територіальної громади», «Економіка міста», «Економіка регіону та регіональна політика».

Наукова новизна полягає в розробці комплексу заходів, спрямованих на забезпечення добробуту територіальних громад у частині необхідності взаємоузгодження стратегічних і бюджетних цілей, застосування інструменту спільного фінансування.

Рівень підготовки здобувача дав йому можливість самостійно опанувати різні інформаційні джерела, використати їх в своїй роботі та зробити обґрунтовані висновки.

Відношення студента до виконання та загальна оцінка роботи. Робота виконана послідовно і логічно, завдання, які були поставлені в ній, Усик А.О. виконав у повному обсязі.

За своїм змістом та структурою кваліфікаційна робота відповідає встановленим вимогам щодо її написання, заслуговує високої позитивної оцінки і може бути допущена до захисту на екзаменаційній комісії.

Керівник кваліфікаційної роботи _____ М.А. Корж, к.е.н., доцент

Висновок кафедри про кваліфікаційну роботу

Кваліфікаційна робота здобувача вищої освіти Усика Антона Олександровича, після попереднього захисту розглянута на засіданні кафедри, протокол від «26» 01 2024 р. №6 допущена до захисту на екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри
економічної політики та сталого розвитку _____ М.О. Скорик, к.е.н., доцент

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОБРОБУТУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД….....	11
1.1. Концепція добробуту територіальних громад…….	11
1.2. Структурна детермінація бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад……...	22
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНИХ РЕСУРСІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД..……	37
2.1. Тенденції формування, розподілу та використання бюджетних ресурсів територіальних громад……..	37
2.2. Аналіз фінансових показників бюджету Миропільської об’єднаної територіальної громади Краснопільського району Сумської області ……..…….	47
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОБРОБУТУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД…….	54
ВИСНОВКИ……	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……..	64
ДОДАТКИ……...	69

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Проблеми забезпечення фінансовими ресурсами потреб територіальних громад повсякчас привертають увагу учених, фахівців-практиків і громадськості. Адже існує чимало прогалин та суперечностей у нормативно-правовому полі, недостатня взаємодія органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства, залишається високий рівень дотаційності місцевих бюджетів тощо.

Забезпечення добробуту територіальних громад є критеріальною ознакою успішності адміністративно-фінансової децентралізації та політики регіонального розвитку. У цьому контексті зміни в підходах до функціонування бюджетних механізмів мають неодмінно спрямовуватись на забезпечення високої якості та рівня життя населення територіальних громад незалежно від місця проживання, сприяти територіальній згуртованості, ефективному формуванню та використанню їхнього ендогенного потенціалу.

Водночас сучасні тенденції формування, розподілу та використання бюджетних ресурсів на місцевому рівні вказують на наявність проблем, пов’язаних з неоднаковими підходами до фінансування функцій територіальних громад, відволіканням ресурсів на забезпечення делегованих повноважень та їхньою нестачею для належного фінансування публічних послуг високої якості, що не дає змоги забезпечити добробут незалежно від місця проживання. Вказані проблеми, зумовлені низькою дієвістю бюджетних механізмів, поглиблюються з огляду на значну нерівномірність людського та фінансово-економічного потенціалу територіальних громад.

У сучасних умовах у зв'язку з постійними змінами в соціально-політичному середовищі, які впливають на фінансову стабільність територіальних громад, тема формування їх бюджетних ресурсів є надзвичайно актуальною.

Інформаційна основа роботи. Дослідженню проблем щодо фінансових ресурсів територіальних громад та шляхам їх вирішення присвячені праці

таких науковців, як: Кириленко О., Канєва Т В., Карпенко М. Ю., Джурик Х.Б., Раделицький Ю. О., Філімошкіна І. О., Лисяк Л. В., Гринчишин І. М. та інших. Серед вчених, які вивчали територіальні громади в умовах соціально-економічної диференціації: В. Борщевський, М. Бутко, З. Варналій, І. Вахович, В. Геєць, Я. Жаліло, І. Заблодська, П. Жук, О. Карий, М. Кизим, О. Іванова, Ю. Іванов, С. Іщук, М. Кизим, В. Кравців, І. Крейдич, О. Лайко, В. Малиновський, А. Мельник, М. Мельник та ін.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретико-методологічних засад дослідження добробуту територіальних громад, розроблення науково-методичних і практичних рекомендацій щодо вдосконалення бюджетних механізмів їхнього забезпечення.

Для досягнення означеної мети у роботі поставлені та виконані такі завдання:

– дослідити концепцію добробуту територіальних громад;

– охарактеризувати структурну детермінацію бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад;

– виявити тенденції формування, розподілу та використання бюджетних ресурсів територіальних громад;

– проаналізувати фінансові показники бюджету Миропільської об’єднаної територіальної громади Краснопільського району Сумської області;

– обґрунтувати напрями вдосконалення бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад.

Об’єктом дослідження є процеси функціонування бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад в умовах децентралізації.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади та прикладні аспекти функціонування бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад.

Методи дослідження. У роботі використано системний підхід, а також сукупність методів пізнання суспільних процесів і явищ, які забезпечують його реалізацію, зокрема: логічного узагальнення, аналізу, порівняння та синтезу, структурного, факторного, економіко-статистичного аналізу, метод декомпозиції.

Наукова новизна полягає в розробці наукових положень щодо структурної детермінації бюджетних механізмів територіальних громад, що дало змогу запропонувати комплекс заходів, спрямованих на забезпечення їх добробуту у частині необхідності взаємоузгодження стратегічних і бюджетних цілей, застосування інструменту спільного фінансування.

Науково-практична значимість одержаних результатів полягає у розробці науково-прикладних положень щодо формування ефективних бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад, які функціонують в умовах децентралізації.

Отримані результати можуть бути використані у роботі державних та регіональних органів влади України при розробці стратегій та планів соціально-економічного розвитку регіонів і залучення територіальних громад до процесу регіонального розвитку.

Теоретичні надбання кваліфікаційної роботи можуть бути використані у навчальному процесі при викладанні навчальних дисциплін «Економіка територіальної громади», «Економіка міста», «Економіка регіону та регіональна політика».

Особистий внесок здобувача. Кваліфікаційна робота є особистим науковим дослідженням щодо механізмів зниження соціально-економічної диференціації територіальних громад в умовах сучасних реформ.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні теоретичні положення та практичні результати кваліфікаційної роботи оприлюднено на трьох наукових конференціях, а саме: CXXXV Міжнародній інтернет - конференції «Наукові підсумки 2023 року» (08.12.2023 р., м. Запоріжжя), міжнародній науково-практичній конференції «Сталий розвиток міст та

регіонів України в рамках європейської інтеграції» (12.12.2023 р., м. Ірпінь), V Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Облік і оподаткування: контрольно-аналітичний аспект» (14.12.2023 р., м. Ірпінь).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів і висновків, викладених на 68 сторінках друкованого тексту. Робота містить 7 таблиць, 12 рисунків, 6 додатків. Список використаних джерел з 42 найменування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОБРОБУТУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

1.1. Концепція добробуту територіальних громад

Визначення доброго суспільства впродовж минулого століття більшість видатних дослідників пов'язували з пошуком економічної могутності країн (а отже, економічного зростання) як невід'ємної складової їхнього багатства. Зміна ключових позицій базувалась на досягненні консенсусу у взаємовідносинах основних інститутів ринку та держави, людини як виробника та споживача суспільних благ, капіталізації ресурсів та нарощення потенціалу, що вбачалось ключовою цінністю у досягненні значних економічних результатів. У цьому сенсі А. Колот зауважує, що «економічна теорія досліджувала і по суті продовжує досліджувати функціонування економічних систем здебільшого у контексті взаємодії двох ключових інститутів – ринку та держави» [14].

У контексті обґрунтування неокласичної парадигми розвитку переосмислює таку позицію В. Лагутін, вказує на тріаду інтересів та зазначає: «… Якщо неоліберальна методологія розглядає безпосередні прямі зв'язки в трикутнику «людина-ринок-держава», то неоконсерватизм розуміє ці зв'язки крізь призму окремих соціальних груп» [18]. І хоча дослідник звертає увагу на такі форми організації соціальних груп як сім'я/домогосподарство, на нашу думку, така позиція науковця є підґрунтям для розгляду й громадоцентричного підходу, котрий дасть змогу ідентифікувати їх як певну соціальну групу (спільноту), а також інститут, роль якого чітко окреслилась наприкінці минулого століття.

Звідси методологічні основи дослідження взаємовідносин «державаринок-громада» в контексті забезпечення добробуту набувають нового змісту. Важливим при цьому є досягнення консенсусу між ключовими інститутами. З цієї точки зору Р. Раджнарам зазначає: «Суспільство страждає, коли одна із його опор слабшає або надмірно зміцнюється стосовно інших.

Занадто слабкі ринки – і суспільство стає непродуктивним. Ослаблюється громада – і суспільство рухається в бік кланового капіталізму. Занадто слабка держава – і в суспільстві домінують страх та апатія. І, навпаки, занадто багато ринку – і суспільство стає несправедливим. Занадто багато громади – і суспільство втрачає динамізм. Занадто багато держави – і суспільство стає авторитарним. Баланс – ось що критично важливо» [25]. У сенсі такого означення слід констатувати, що продовж минулого століття економічні теорії та школи формувались під впливом домінування або ринку, або ж держави.

Для поглибленого розуміння сутності територіальної громади важливим є визначення її ознак (властивостей). Зарубіжні дослідники переосмислюють властивості (ознаки) територіальної громади переважно в доволі лаконічній формі, виокремлюючи серед них територіальну організацію, систему зв'язків, спільну ідентичність, межі громади. Так, М. К. Сміт у своєму дослідженні наводить три властивості спільноти, які, на його думку, є визначальними:

- місце як географічна інтерпретація спільного;

- інтерес (пов'язаність факторами, не завжди зумовленими місцем знаходження), типи спільнот (релігійна віра, професія чи етнічне походження, онлайн-спільноти);

- належність як відсутність/наявність відчуття спільності [3].

Множина ознак територіальної громади, детермінована вітчизняними науковцями, вказує на широку дослідницьку сферу територіальних громад, більшою мірою визначається обраним дослідницьким напрямком. Дослідниця А. Пікулькіна виокремлює серед ознак територіальних громад спільність території; власність громади та місцевий бюджет; наявність органів управління [17]. Схожий підхід відстоюють й інші науковці. Зокрема, в монографічному дослідженні колектив авторів Ю. Куц, В. Сінченко, В. Мамонова та С. Газарян наводять ознаки територіальної громади, серед яких визначають: територіальність, інтегративність, інтелектуальність, фіскальність та майно [23]; Т. Бондарук вказує на такі ознаки територіальної

громади як спільність соціальних та економічних інтересів, спільність колективної (комунальної) власності, місцевого бюджету, землі тощо [13].

Найбільш вагомі ознаки територіальних громад наводить Н. Спасів: відносини розподілу, перерозподілу, обміну вартості створеного регіонального продукту; наявність фінансових відносин щодо формування і використання показників місцевих бюджетів; участь у певних економічних відносинах, які випливають із відносин власності на спільне комунальне майно; спільність економічних інтересів у провадженні господарської діяльності й отриманні прибутку чи понесенні збитку внаслідок її здійснення на основі солідарної відповідальності; управління корпоративними правами; участь у формуванні регіональних грошових фондів [20]. Вважаємо, що таке конструктивне переосмислення ознак територіальної громади відповідає прагматичному підходу до функціонування територіальної громади, що у поєднанні з іншими дасть змогу комплексно означити сутність та особливості функціонування територіальної громади, передусім з економічної точки зору.

Серед видових ознак територіальних громад, дослідники також виокремлюють: тип поселення, чисельність і склад населення, розмір громади, фінансові параметри функціонування (бездотаційні та дотаційні громади тощо).

Варто звернути увагу на різноманітність підходів до трактування категорії «територіальна громада» серед дослідників. У підтвердження наведемо кілька прикладів трактування її сутності (додаток А). Соціальні та економічні аспекти доволі часто важко відділити, оскільки жителі громади виступають як виробники та споживачі благ.

У другій половині XX ст. роки зароджується комунітаристська парадигма (із англ. «communitarian», «community» – громада), яка базується на потребі у прищепленні її членам «гарних рис», створенні у територіальних громадах умов для того, аби громадяни проявляли свої найкращі якості. Засновником сучасного комунітаризму можна вважати американського соціолога А. Етціоні [20]. Ідеї комунітаризму мали вплив на формування нових

уявлень про громаду та соціальні практики, засновані на ціннісних орієнтаціях [23].

Додаткового обґрунтування потребує законодавче визначення територіальної громади. Нормативно-правове підґрунтя сутності терміну «територіальна громада» закріплено в Конституції України, Законі України «Про місцеве самоврядування», Законопроекті «Про засади адміністративнотериторіального устрою України», аналіз яких дозволяє стверджувати, що територіальна громада:

- наділена правами вирішувати питання місцевого значення (Конституція України) [15];

- є складовою системи місцевого самоврядування, первинним

суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень (ЗУ «Про місцеве самоврядування») [19];

- становить територіальну основу для реалізації місцевого самоврядування її жителів (Законопроект «Про засади адміністративнотериторіального- устрою України») [18].

В контексті континууму «глобальне-локальне» досліджує територіальну громаду Бобровника Д., який стверджує, що саме на рівні територіальних громад як первинного осередку глобального суспільства людина проходить соціалізацію [12]. Очевидно, що й міські й сільські спільноти−це два різні, навіть гостро відмінні типи групової самоідентифікації. Локальні соціокультурні простори, якими є міста й села, виступають у ролі структуроутворюючих начал для двох відмінних типів самоорганізації [7].

В найбільш широкому сенсі усі дисциплін вивчають людину та їх спільноти під особливим кутом дослідження та тісно пов'язані з економікою. Територіальна громада розглядається науковцями з різних позицій (рис.1.1): як носія соціального ресурсу [27], як здатність до місцевого врядування та орган публічної політики [22] як суб'єкта культурної демократії[5], як об'єкта державної політики [6], як сукупність інститутів[8], як спільноту жителів, як сукупність жителів (законодавство) [9].

Рис. 1.1. Сутнісні характеристики територіальних громад

Джерело: систематизовано автором.

Теоретичну концептуалізацію вчення про системи, системний підхід та системний аналіз знайшли своє відображення дослідженнях Людвіга фон Берталанфі[10], (теорія систем), Дж.Скотта (соціологічна теорія організації) [21], Парсонса Т. [10] (теорія соціальних систем). Відповідно до системного підходу територіальна громада функціонує на основі принципів та законів організації: самозбереження, розвитку, синергії, композиції, пропорційності, єдності та впорядкованості.

Таким чином, резюмуємо основні аспекти системно-функціонального підходу до дослідження територіальних громад (рис. 1.2):

- сукупність функцій територіальної громади є ширшим поняттям у порівнянні з функціями органів місцевого самоврядування, проте вони рівноспрямовані, покликані забезпечити добробут мешканців громади;

- функції органів місцевого самоврядування (муніципалітету) визначається повноваженнями, наділеними в контексті реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади; функції територіальної громади базуються на позиціонуванні в соціально-економічній системі (зовнішній вимір) та внутрішніми функціональними особливостями (внутрішній вимір).

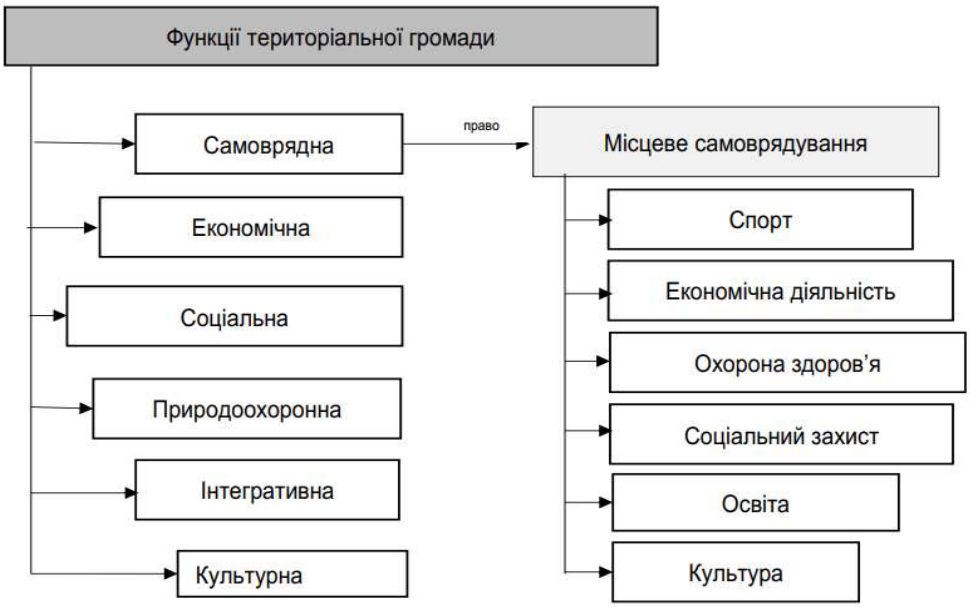

Рис. 1.2. Територіальна громада з позиції функціонального детермінізму

Джерело: [10].

Зважаючи на окреслені функції територіальної громади в комплексі з функціями органів місцевого самоврядування (як право делеговане членами) вважаємо за необхідне наголосити на більш широкому концептуальному визначенню функцій територіальної громади, що окрім функцій органів місцевого самоврядування, яким громада надала право, а держава повноваження здійснювати частину функцій, спрямованих на забезпечення добробуту усієї громади. Така позиція окреслює важливу роль територіальної громади у власному забезпеченні добробуту, посиленні ефективності заходів органів місцевого самоврядування при реалізації їх функцій та сприяє синергії, властивій при об'єднанні зусиль, взаємній відповідальності та врахуванні інтересів усієї територіальної громади.

На основі теоретично-еволюційний екскурсу визначено підходи до сутності територіальної громади, її ознаки та функції (рис.1.3), що дозволило під територіальною громадою розуміти згуртовану, територіально означену спільноту жителів, яка поділяючи спільні цінності та володіючи спільними ресурсами, бере участь у реалізації функцій місцевого самоврядування, здійснює спільні дії щодо забезпечення власного добробуту [3]. Така позиція

обґрунтована взаємною відповідальністю територіальної громади та органів місцевого самоврядування у забезпеченні її добробуту.

Рис. 1.3. Теоретична модель визначення сутності територіальної громади

Джерело: [3].

Підсумовуючи вищевикладені міркування, сформуємо визначення спроможності територіальних громад. На нашу думку, спроможність територіальної громади – це наявність умов (фінансових, інфраструктурних та кадрових), на основі яких у процесі функціонування визначається здатність територіальної громади надавати публічні послуги, а також можливість задіяти ендогенний потенціал (інвестиційний, економічний, людський, управлінський, фінансовий, громадської участі) задля забезпечення добробуту громади територіальної громади.

Етимологія поняття «добробут» підтверджується різноманітними поглядами на його змістовне означення та пов'язана з такими інтуїтивно привабливими поняттями, як «добро», «благополуччя», «процвітання», «щастя», «задоволення», «людський розвиток» та «якість життя». Аналіз літературних джерел свідчить, що вказані терміни доволі часто вживають як синоніми, проте існують й інші підходи до поняття добробут чи навіть у широкому розумінні ототожнення з моделлю «держави добробуту». Якщо відсутність тотожності останнього було розглянуто раніше, то значна кількість

термінів потребує детального уточнення з огляду на предмет нашого дослідження. Окрім того, вважаємо, існують певні відмінності між окресленням індивідуального добробуту та добробуту громади, суб'єктивним та об'єктивним добробутом, що потребує додаткового наукового опрацювання.

У цьому сенсі П. Джеймс описує позитивні аспекти буття в територіальній громаді через способи взаємодії, виокремлюючи:

1. Адаптивність як можливість адаптуватися до змін, у тому числі пристосування до змін, викликаних зовнішніми силами, які загрожують стійкості умов проживання та безпеки;

2. Освіченість як здатність генерувати знання, вивчати та використовувати їх для покращання добробуту;

3. Життєздатність як отримання життєвих навичок та формування середовища, що дає змогу забезпечити добробут;

4. Примирення як можливість примирити деструктивні або негативні відмінності через встановлення позитивних соціальних відмінностей;

5. Реляційність як здатність змістовно ставитися до інших та до природи (здатність любити, відчувати співчуття);

6. Стійкість як можливість адаптуватись та відновитись перед соціальними силами, які загрожують основним умовам суспільного життя;

7. Сталість як здатність функціонувати, поліпшуючи умови соціального та природного користування, не завдаючи шкоди майбутньому [38].

Такий філософський вимір добробуту приводить нас до етичних рамок його обґрунтування. Науковець Самнер Л., реагуючи проти ціннісного плюралізму, висуває добробут як єдину основну етичну цінність [9].Позиція філософів-дослідників є безперечно вагомою, адже окреслює ціннісні засади подальшого дослідження добробуту територіальних громад. При цьому зауважимо, що у багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідженнях концепція добробуту характеризується міждисциплінарними підходами та розглядається з антропологічної, психологічної, соціальної, управлінської, географічної та

економічної точок зору, на різних рівнях виміру: державному, регіональному, локальному, індивідуальному.

Потреба у локалізованому підході до дослідження добробуту, зумовила дослідження добробуту на рівні громади. На думку Дж. Вісман та К. Брашер концепція добробуту громади полягає в інтегрованому поєднанні соціальних, економічних, екологічних, культурних і політичних умов, визначених окремими людьми та громадами, що максимізують їхнє процвітання та сприяють реалізації їх потенціалу [6].

У дослідженні П. Краегер, С. Клотьє, С. Талмаг здійснено інтерпретацію добробуту з позицій особистості, суспільства та громади та з'ясовано взаємний вплив суспільства та громади на якість життя її членів [2]. Психологічний та географічний виміри добробуту громади у дослідженні Ф. Мургас та М. Клобучнік дали змогу дослідникам проаналізувати різні за розмірами груп муніципалітетів та малих міст зі всебічною оцінкою суб'єктивного виміру якості життя громади [8].

Для дослідження добробуту територіальної громади антропологічний вимір використали І. Едгар, Е. Рассел, які вивчали різні сфери добробуту та піклування у громаді на місцях (служби по пологах, діти з труднощами у навчанні, дитячі будинки, люди з ВІЛ, центри психічного здоров'я тощо) [7]. Важливість антропологічного підходу полягає у можливості компаративного аналізу як добробуту так і досвіду, здобутого їхнім поєднанням.

Наукову цінність представляють висновки Д. Бхаттачарії, наголошуючи, що метою розвитку громади є прагнення до солідарності на основі самодопомоги, відчуття потреб та участі. Він також стверджує, що «місце» як представлення спільноти стало як концептуально, так і практично неадекватним, ефективний розвиток громади вимагає мікромакрокоординації [1]. Добробут громади, опосередкований соціальними відносинами як між її членами, так і між громадами загалом, будується на основі мережевого підходу.

Індивідуальний вимір добробуту окремого жителя становить синтез особистісного, об'єктивного та суб'єктивного добробуту (додаток Б).

Про потенційну втрату економічного зростання індексу оцінювання добробуту наголошують Д. Махадея і Т. Рават. Вони зазначають, що добробут є ширшою концепцією порівняно з економічним зростанням та безпосередньо доходами населення, стверджуючи, що такі чинники як родинна спільність, хороше робоче середовище та вищий рівень освіти, можуть сприяти вищому рівню добробуту [316]. У такому контексті важливо закцентувати увагу на чинники, що визначають добробут, а саме: рівень освіти, відносини в сім'ї та на роботі.

Із позитивною оцінкою якості життя пов'язує своє розуміння сутності добробуту Р. Філіпс. [5] Науковиця розрізняє поняття об'єктивного та суб'єктивного добробуту, співвідносячи останнє з відчуттям щастя та задоволення. Послуговуючись напрацюваннями вчених-психологів в оцінках щодо ступенів задоволеності та щастя, зазначимо, що значна частина послідовників утилітарного підходу вказують на важливість його врахування. З огляду на це розглянемо позицію дослідників психологічного контексту. Так, Р. Венховен, ведучи мову про афективний та когнітивний підходи до вимірювання рівня щастя та задоволення життям (підкреслення наше), на широкій дослідницькій основі доводить відмінності між звичайним задоволенням і задоволенням життям [4]. Це свідчить про важливість урахування вказаного параметра, що може слугувати для отримання зворотної реакції безпосередніх отримувачів колективних благ.

Враховуючи наведені міркування, мали змогу виокремити ключові характеристики, що детермінують добробут територіальної громади (додаток В):

- переважна більшість дослідників під добробутом громади розуміють фізичні (економічні, соціальні, природні, екологічні) та психологічні умови життєдіяльності у межах певної географічної одиниці;

- добробут розглядається як на рівні окремої людини (індивідуальний добробут), на рівні громади загалом (колективний добробут), так і ширшому діапазоні залежно від національного, регіонального, локального та індивідуального вимірів;

- імперативом добробуту територіальної громади є високі якість та рівень життя її членів;

- добробут територіальної громади враховує такі важливі характеристики як інклюзивність, цінності та соціальний капітал, громадську участь, спільну відповідальність жителів та органів місцевого самоврядування за забезпечення добробуту, згуртованість.

Ключова роль при цьому відводиться територіальній громаді, що є основою ідентифікації особою себе як мешканця громади, а також місцем надання суспільних послуг. Слід вказати, що визначення добробуту на кожному ієрархічному рівні не відбувається відособлено від інших рівнів, проте послаблюється у висхідному русі. При цьому первинно організованим є локальний рівень, де відбувається більшість ітерацій. Зауважимо, що концепція добробуту територіальної громади є динамічною, оскільки досягнення певного рівня добробуту або потреба в актуалізації певної функції неодмінно змінить розуміння і самого добробуту. У вузькому сенсі під добробутом громади можна розуміти поєднання соціальних, економічних, екологічних, культурних, освітніх та безпекових умов, визначених громадами, що є важливими для їхнього процвітання та реалізації потенціалу.

Серед найбільш популярних та використовуваних індексів, що дають змогу виміряти добробут із різних позицій, є індекс людського розвитку, всесвітній індекс щастя, індекс кращого життя та індекс благополуччя. Цінність таких порівнянь полягає у можливості визначення рангу серед інших країн. Водночас вони демонструють доволі узагальнену картину, а також погіршення або ж покращання ситуації в динаміці, не вдаючись у глибинні причини, що зумовлюють вказані тенденції. Ці рейтинги здебільшого

нехтують означенням територіальної громади загалом, місцем проживання особи або ж її належністю до певної соціальної групи.

Державна служба статистики України, використовуючи методику оцінювання регіонального людського розвитку, розроблену Інститутом демографії та соціальних досліджень імені М.В.Птухи Національної академії наук України [4], публікує результати вказаного індексу, що охоплює 6 блоків показників: відтворення населення, соціальне становище, комфортне життя, добробут (у розумінні матеріального достатку), гідна праця та освіта.

1.2. Структурна детермінація бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад

Трансформаційні процеси в бюджетній сфері, зумовлені процесом фінансової децентралізації, вказують на зміну організації бюджетних відносин у розрізі рівнів публічного управління, особливостей формування, розподілу та використання бюджетних ресурсів. При цьому потреба в обґрунтуванні наукових засад специфіки функціонування бюджетних механізмів, спрямованих на забезпечення добробуту територіальних громад, потребує окреслення форм, методів, дієвого інструментарію в контексті визначення досягнутих результатів. Важливою при цьому є детермінація бюджетних механізмів як способу реалізації бюджетної політики та інших контекстних умов, в яких вони функціонують.

В найзагальнішому вигляді бюджетний механізм досліджується з позиції видів, структури та ідентифікації елементів й конкретного прояву реалізації бюджетної політики. Водночас комплексне окреслення методологічного ядра дослідження бюджетних механізмів забезпечення добробуту територіальних громад потребує його розгляду відносно інших категорій: «фінансова політика», «бюджетна політика», «бюджетна система», «бюджетний потенціал» та «бюджет».

У підтвердження вказаної позиції наведемо узагальнені підходи вітчизняних науковців до їхнього трактування (додаток Д).

Реальність розвитку території залежить від фінансового забезпечення, достатнього для вирішення питань місцевого значення. Значна частина фінансових ресурсів (дохідної частини) місцевих бюджетів формується за рахунок місцевих податків та зборів. Основні показники формування бюджету територіальної громади за періоди становлення місцевого самоврядування України наведено в додатку Е.

Аналіз базових складових наповнення бюджету місцевого самоврядування вказує на те, що реформа децентралізації та зміни в законодавчій базі позитивно вплинули на формування фінансового забезпечення громад, а саме: збільшилася база оподаткування – якщо до реформи у місцевий бюджет зараховували близько 10 найменувань податків та зборів, то від її початку – близько 50 джерел доходів. Фіскальна децентралізація – зміни в Бюджетному та Податковому кодексах – зміцнила економічну основу ТГ за рахунок визначених податкових надходжень від підприємств, бізнес-структур, організацій, установ, розташованих на території, як стимул для зміцнення її фінансової спроможності.

Реформа децентралізації [12] надала громадам можливості для зміцнення економічної бази місцевого розвитку через отримані ресурси та фінанси. На них покладено власні та делеговані повноваження, спрямовані на вирішення питань місцевого розвитку.

Одним із основних повноважень ОМС є забезпечення місцевого економічного розвитку. Економічним забезпеченням діяльності ТГ є наявність фінансових ресурсів – місцевий бюджет, який складається із власних доходів території та трансфертів з державного бюджету.

Економічне забезпечення діяльності ТГ складається із:

– власних доходів місцевого бюджету, який являє собою фонд фінансових ресурсів та є інструментом забезпечення завдань і функцій місцевого рівня. Власні доходи громади формують податкові надходження

(забезпечують понад 88 % загальної суми власних доходів місцевих бюджетів), а саме: частина від загальнодержавних податків та зборів (податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток, рентна плата (за користування надрами, видобування корисних копалин), акциз з пального, місцеві податки і збори (податок на майно, єдиний податок, туристичний збір та ін.); неподаткові надходження (становлять близько 10 % загальної суми власних доходів місцевих бюджетів): плата за видачу ліцензій та дозволів, орендна плата, держмито, штрафи; інші надходження – кошти від продажу основного капіталу, цільові фонди, донорські кошти, отримані від Державного фонду регіонального розвитку як фінансової підтримки у вигляді субвенцій на виконання програм і проєктів згідно із планами соціальноекономічного розвитку територій, спрямованих на формування означеної інфраструктури; кошти Європейського Союзу за Програмою підтримки секторальної політики в Україні; кошти інвесторів держави – підприємств, установ, організацій (приватне партнерство);

– трансфертів з державного бюджету у вигляді коштів, які збалансовують та вирівнюють фінансову спроможність місцевих бюджетів (дотації та субвенції з державного бюджету) [18].

Економічне забезпечення функціонування територіальної громади зображено на рис. 1.4.

У практиці сьогодення місцеве самоврядування не здатне забезпечити наповнення дохідної частини місцевого бюджету та є залежним від держави.

Слабким у фінансовому відношенні громадам для усунення фінансових диспропорцій надається державна фінансова підтримка. Зменшення частки власних надходжень компенсується наданням трансфертів з державного бюджету. Державні дотації та субвенції на розвиток громади сприяють додатковим можливостям у напрямі надання адміністративних послуг, відсутніх раніше, особливо для сільських територій.

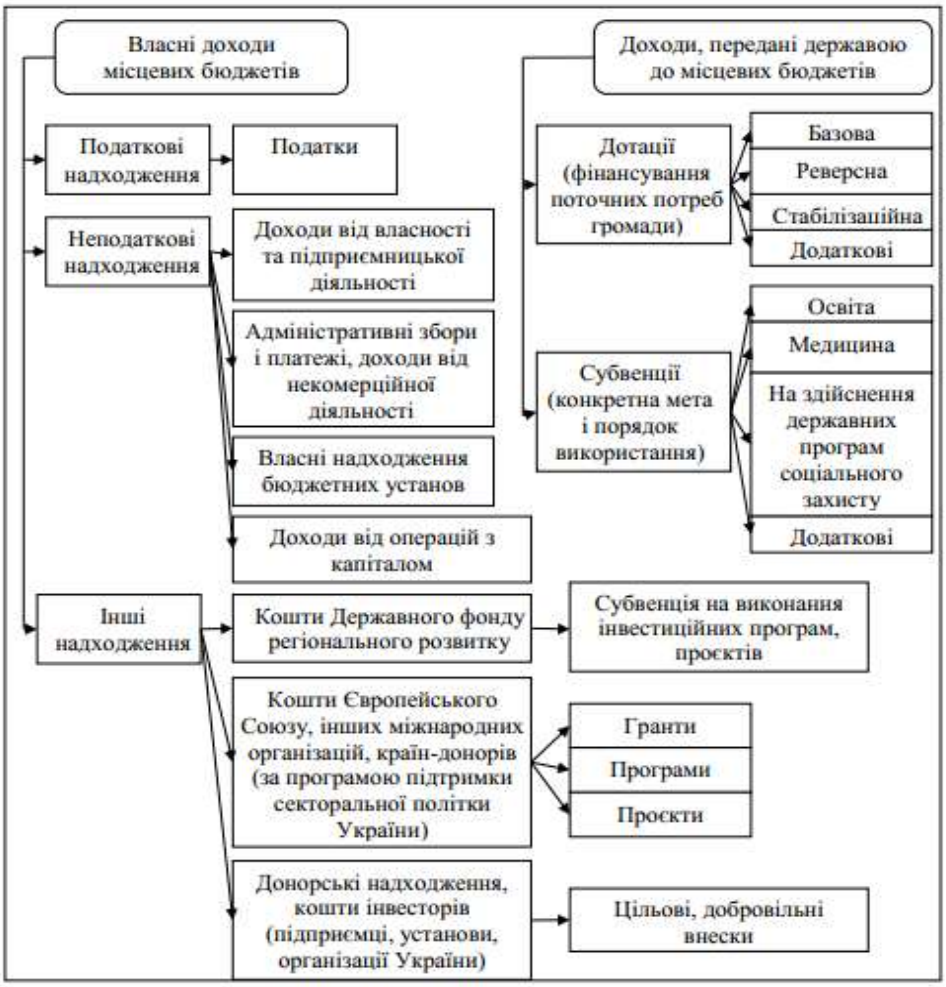

Рис. 1.4. Економічне забезпечення функціонування територіальної громади

Джерело: сформовано автором на основі [18]

Фіскальна децентралізація сприяла внесенню змін до Бюджетного та Податкового кодексів України, що позитивно вплинуло на розвиток місцевого самоврядування та зміцнило економічні можливості громад. Перерозподіл загальнодержавних податків зафіксував за кожною територіальною громадою стабільну дохідну базу для реалізації її функцій. Їх бюджети стали відповідними до бюджетів міст обласного значення. Наявність власних дохідних джерел надала право визначення напрямів їх використання. Самостійність місцевих бюджетів громад та їх фінансова незалежність визначені державою на законодавчому рівні. Вони не підпорядковуються міським, обласним та районним бюджетам. Законодавчі зміни до Бюджетного

та Податкового кодексів [18], враховуючи поновлену фінансову складову місцевих бюджетів, визначають особливості формування бюджетів ТГ:

– підвищення самостійності у складанні прогнозів та проєктів місцевих бюджетів;

– розширення дохідної бази місцевих бюджетів – зарахування 60 % податку на доходи фізичних осіб – займає найбільшу частку у власних доходах, значно перевищуючи інші дохідні джерела. Попереднє зарахування проводилося до районного бюджету. Доходи бюджетів ОТГ визначаються відповідно до Бюджетного Кодексу України [18] – загальний фонд, спеціальний фонд та бюджет розвитку;

– мають прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом – пряме надходження коштів з державного бюджету України на плановий рік у вигляді міжбюджетних трансфертів до місцевого бюджету громади, а саме: медична та освітня субвенції; базова дотація; інші дотації та субвенції, якщо є потреби для надання або отримання певних міжбюджетних трансфертів;

– децентралізація видаткових повноважень, що делеговані державою у соціально-культурній сфері: утримання закладів освітньої, медичної та культурної сфери, соціального забезпечення та захисту;

– здійснення місцевих внутрішніх запозичень, зовнішніх запозичень від міжнародних фінансових організацій з метою фінансування бюджету розвитку;

– спрощення процедури надання місцевих гарантій;

– нова система бюджетного вирівнювання;

– самостійний вибір установ з обслуговування коштів власних надходжень та місцевих бюджетів.

Здійснюється бюджетне вирівнювання шляхом застосування системи горизонтального вирівнювання податкової спроможності. Різниця соціальноекономічного розвитку територій потребує вирівнювання видатків між місцевими та державним бюджетами. За потреби, базова дотація призначається місцевому бюджету з державного, а реверсна – з місцевого до

державного бюджету та розраховується лише за податком на доходи фізичних осіб. Інші платежі залишаються в розпорядженні місцевих бюджетів та не підлягають вирівнюванню. Індекси податкової спроможності не повинні змінюватись частіше одного разу на рік, за винятком окремих випадків, зазначених у Бюджетному Кодексі України [18].

Проведення горизонтального вирівнювання податкоспроможності та розрахунку обсягів дотацій здійснюють за такими параметрами [18]: кількість населення; надходження податку на доходи фізичних осіб за останній звітний бюджетний період; індекс податкоспроможності відповідного бюджету. Базову дотацію потребують місцеві бюджети з рівнем надходжень податку на доходи фізичних осіб на одну особу нижче 0,9 середнього показника по Україні (80 % суми, необхідної до рівня показника 0,9) для підвищення рівня їх забезпеченості. Реверсна дотація застосовується до бюджетів ТГ, де цей показник вищий за 1,1 середнього в Україні (передається до державного бюджету 50 % перевищення індексу податкоспроможності 1,1). Вирівнювання не здійснюється, якщо в місцевому бюджеті рівень надходжень податку на доходи фізичних осіб на одного жителя коливається в межах 0,9–1,1 (рис. 1.5).

Рис. 1.5. Горизонтальне вирівнювання податкоспроможності бюджетів

Джерело: сформовано автором на основі [18]

Цей підхід стимулює органи місцевого самоврядування розширювати базу оподаткування та залучати додаткові фінансові надходження, що сприяє збільшенню доходу бюджету ТГ.

Методи місцевого управління, забезпеченість фінансовими ресурсами формують здатність громади до подальшого розвитку. Цьому сприяє цільове використання наявного потенціалу відповідно до пріоритетних потреб території та пошуки, впровадження шляхів його нарощення. Важливими критеріями розвитку території є чисельність населення громади (чим більша кількість, тим вищі показники надходжень) та розташування на ній потужних бюджетоутворюючих підприємств.

Протягом періоду фіскальної децентралізації актуальним є питання залежності місцевих бюджетів від фінансової допомоги держави у вигляді дотацій. Територіальні громади отримують фінансову допомогу у вигляді базової дотації та субвенцій на: здійснення державних програм соціального захисту; виконання інвестиційних програм і проєктів; розвиток загальної інфраструктури місцевого значення (будівництво, автомобільні дороги тощо), фінансування заходів соціально-економічної компенсації ризику населення зони спостереження; освіту; медицину та інші додаткові дотації та субвенції [18].

Рівень дотаційної підтримки бюджетів території визначає ступінь залежності громад від фінансової підтримки з державного бюджету.

За рахунок доходів загального фонду бюджету громади формують видатки «...на функціонування бюджетних установ та реалізацію заходів, які забезпечують необхідне першочергове надання публічних послуг і які розташовані найближче до споживачів» [18], а саме на: освіту; охорону здоров’я; соціальний захист і соціальне забезпечення; культуру і мистецтво; фізкультуру і спорт [18] та на утримання апарату управління. Цей показник визначає частку бюджетних коштів, які витрачаються на адміністративний корпус громади. Питома вага суми заробітної плати з нарахуваннями у видатках загального фонду бюджету громади (не враховуючи трансферти) є

часткою, яка визначає розмір витрат на виплату заробітної плати працівникам державних установ.

Моніторинг показників доходів, видатків і дотацій місцевості за попередній рік дає можливість ОМС визначити прогнози та проєкти на плановий бюджетний період та виявити похибки у виконанні місцевого бюджету і вжити заходів у плануванні майбутніх періодів. За допомогою системи моніторингу часток, з яких складаються бюджети громад, визначають динаміку показників їх зростання, що характеризує економічну ситуацію в регіонах та державі в цілому.

Слід зазначити, що велика кількість населених пунктів у складі ТГ не завжди забезпечує її високу фінансову спроможність. Основними категоріями, здатними вплинути на її підвищення, є: наявність потужних підприємств; достатня кількість трудового потенціалу та власна ресурсна складова, що дасть можливість збільшення доходів громади. Закономірністю є те, що великі громади мають кращі перспективи для розвитку, тому що є більші можливості для діяльності малого та середнього бізнесу через великий ринок збуту товарів і послуг на місцевому рівні та наявність кваліфікованих трудових ресурсів. За рахунок наявності перелічених категорій автоматично відбувається зростання податкового потенціалу, що є індикатором у збільшенні можливостей фінансування установ і закладів комунальної власності, об’єктів інфраструктури, що підвищує рівень надання комунальних та суспільних послуг. Однак органи місцевого самоврядування повинні самостійно рекламувати [4] себе в економічному просторі держави, готувати привабливі інвестиційні пропозиції та запрошувати на вигідних для них умовах роботодавців, які на партнерських основах будуть сприяти економічній активності місцевого малого та середнього бізнесу, що надасть збільшення робочих місць і забезпечить наповнення місцевого бюджету ТГ, зменшуючи залежність від державного.

Отже, в економічному забезпеченні місцевого економічного розвитку ключовим чинником є саме фінансова складова – місцевий бюджет та джерела

його формування, нарощення дохідної частини та пошук резервів надходжень до бюджету, збільшення фінансових ресурсів за рахунок наявних та якісне управління ними [15]. Всі ці фактори здатні забезпечити самодостатність та економічну спроможність громади.

Фінансова самодостатність громади сприяє економічній самостійності, що є запорукою ефективного господарського розвитку територій шляхом задоволення інтересів громад і потреб населення в отриманні суспільних послуг. Підвищення рівня фінансової спроможності територіальної громади вирішується за рахунок:

– методів управління;

– ступеня розвитку ринкових відносин та структур;

– нарощення та використання власного економічного потенціалу;

– стимулювання та підтримки розвитку місцевого бізнесу;

– сучасних форм господарської діяльності;

– залучення населення до підприємницької діяльності;

– створення привабливих умов для інвесторів.

Оптимальними шляхами вирішення проблем економічного зростання територій та пріоритетними напрямами фінансової політики ТГ є:

- підвищення добробуту і якості життя громадян;

- формування привабливих інвестиційних умов для залучення інвестицій на територію громади;

- підтримка, забезпечення сталого зростання економічної сфери території;

- надання матеріальної та фінансової допомоги малому та середньому бізнесу, регулювання пільгових умов оподаткування, організація добровільних внесків і пожертвувань для створення нових підприємств з обслуговування соціально-економічної інфраструктури;

- формування ділової інфраструктури з наданням якісних юридичних, аудиторських, інформаційних, консалтингових послуг;

- покращення стану об’єктів технічної інфраструктури, а саме: доріг загального користування, мереж водо-, тепло-, газопостачання, телекомунікацій, транспортних шляхів, інших об’єктів стратегічного значення, що перебувають у комунальній власності чи спільному користуванні районних та обласних рад;

- зміцнення дохідної бази ТГ та мобілізація внутрішніх податкових резервів;

- підвищення ефективності бюджетних витрат;

- вдосконалення міжбюджетних відносин з метою стимулювання соціально-економічного розвитку ТГ;

- широке залучення громадськості до участі у формуванні бюджетного процесу для визначення основних напрямів використання бюджетних коштів в інтересах безпосередніх споживачів соціальних послуг [10].

Отже, можна зробити висновок, що фінансова децентралізація зробила місцеві бюджети незалежними від державного бюджету, що сприяло формуванню додаткових можливостей для подальшого розвитку територій шляхом впровадження реальних проєктів відповідно до потреб громади.

Успішність життєздатності територіальної громади залежить від найсуттєвішого аспекту для її розвитку – економічного. Наразі з введенням воєнного стану в Україні з лютого 2022 р. відбулися кардинальні зміни в усіх напрямах життя суспільства держави. Ця ситуація позначилася й на умовах подальшої життєдіяльності громадськості, суспільства загалом та територій, які становлять локальні утворення – територіальні громади.

В умовах воєнного стану на території України внесено зміни до нормативно-правових документів [8] щодо бюджетної сфери. Метою впровадження таких заходів передбачено ефективне функціонування бюджетного напряму у цей період, а саме: оперативне, безперервне, своєчасне виконання місцевих бюджетів, які забезпечують життєво необхідні потреби жителів ТГ.

Особливості роботи виконавчих комітетів місцевих рад ТГ за напрямом корегування місцевого бюджетного процесу у період воєнного стану [14] та відповідно до умов території:

– внесення змін до місцевого бюджету;

– перерозподіл видатків у межах загального обсягу бюджетних призначень на рік (з метою фінансування добровольчих формувань територіальної оборони; підтримки внутрішньо переміщених, евакуйованих осіб, фінансування діяльності військових адміністрацій населених пунктів, де утворено військову адміністрацію) [19];

– прийняття рішень щодо перерахування коштів з місцевого до державного бюджету відповідно до загострення воєнної ситуації на певній території;

– затвердження проєктів місцевих бюджетів;

– використання понад 1 % резервного фонду у частині перевищення обсягу видатків загального фонду певного місцевого бюджету відповідно до ситуації на території [13].

Під час дії воєнного стану на території, де не ведуться бойові дії, голова територіальної громади – сільський, селищний, міський – має право прийняти рішення щодо передачі коштів з місцевого бюджету на потреби Збройних Сил України; корегувати програми соціально-економічного, культурного розвитку локації, цільові програми, спрямовані на інші потреби місцевості [14].

Особливості нормативно-правових змін щодо розподілу коштів з державного бюджету до місцевих бюджетів, населення та бізнесу ТГ в умовах воєнного стану наведено в додатку Ж.

Вся державна допомога, надана в період дії воєнного стану і протягом року після його завершення або скасування, вважається допустимою за нормами Закону України «Про державну допомогу суб’єктам господарювання» [12]. Надавачі державної допомоги звільняються від подання звітності про чинну державну допомогу та обов’язку подання

повідомлення про нову державну допомогу. Зміни нормативно-правової бази щодо місцевих бюджетів громад наведено в Додатку В.

Для місцевих бюджетів скасовано вимоги [3]:

– щодо передачі коштів у межах місцевого бюджету (загальним та спеціальним фондами) – в межах бюджетних призначень щодо прийняття місцевого бюджету або внесення змін до нього;

– обов'язкової публікації звіту місцевих бюджетів (не пізніше 1 березня поточного року);

– публічного представлення інформації про виконання бюджетних програм головними розпорядниками бюджетних коштів за звітний рік (до 15 березня поточного року);

– щодо подання річного звіту не пізніше 1 квітня поточного року, всі норми щодо складання та схвалення прогнозів місцевих бюджетів;

– щодо термінів подання Казначейством звітності про виконання місцевих бюджетів.

Отже, на період воєнного часу в Україні зазначені зміни податкового та митного законодавства створили умови для належного реагування у напрямах вчасного захисту безпеки населення, фінансування заходів територіальної оборони, комунальних підприємств, функціонування бюджетної сфери, полегшення роботи бізнес-структур на територіях держави для збереження робочих місць та забезпечення виробництва необхідної продукції. Однак непередбачувані події – релокація підприємств та велика кількість ВПО – можуть негативно вплинути на постраждалі від збройної агресії території. Це пов'язано з непропорційним наповненням місцевих бюджетів ТГ, що позначиться на їх життєдіяльності, спровокує наступні виклики та потребу запровадження нових заходів управління місцевим розвитком.

Недостатнє фінансове забезпечення ТГ, дотаційність місцевих бюджетів протягом періоду проведення реформи децентралізації, особливо в період зниження показників економічного розвитку держави через воєнний стан у країні, потребують пошуку шляхів і методів підвищення фінансової

спроможності та зростання громад. Основним і першочерговим завданням ОМС на цей час, навіть зі значно більшим ступенем відповідальності перед громадою, ніж у попередні періоди розвитку місцевого самоврядування України, є забезпечення її життєдіяльності через акумуляцію фінансових ресурсів для життєздатності території.

Варто зауважити, що ключовим елементом впливу на вирішення зазначеного завдання є наявні та ефективно діючі суб'єкти господарювання території, завдяки яким відбувається наповнення значної частини статей загального фонду доходів місцевого бюджету.

На думку автора, доцільним є проведення об'єктивної оцінки економічного потенціалу ТГ, а саме, результативності формування місцевих бюджетів, що надасть додаткові можливості для вирішення проблематики економічного зростання території. Тому для активізації процесу підвищення рівня спроможності громади органам управління варто сформувати концептуальні засади розвитку громади на підставі оцінювання її економічного потенціалу.

Отже, дослідження нерівномірного розвитку регіонів в умовах децентралізації дасть можливість виявити особливості зростання ТГ в період реформи місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою і дозволить сформувати висновки для подальшої стратегії розвитку.

Наразі територіальний розвиток та збільшення місцевих доходів є викликами світового масштабу. Відмінність територій, їх певні переваги та недоліки вимагають пошуку індивідуального підходу до економічного зростання. Ця проблематика цікава широкому колу світової дослідницької спільноти різних напрямів. Науковці вивчають шляхи формування та удосконалення рішень для забезпечення місцевого економічного розвитку через пошук нових джерел надходжень до бюджетів в умовах фіскальної децентралізації [20]. Вирішення зазначеного питання вимагає розширення кола досліджень у поєднанні економічного та математичного моделювання. За результатами напрацювань наукової спільноти з визначеного напряму варто

зробити висновок про необхідність формування єдиної системної методики здійснення комплексного оцінювання щодо подальших перспектив економічного зростання ТГ і визначення особливостей акумулювання статей надходжень дохідної частини місцевих бюджетів.

На думку автора, оцінювання економічного стану території [16] потребує застосування специфічних методів дослідження: економіко-математичного моделювання, багатофакторного кореляційного аналізу, рейтингового, індексного методів.

Основними показниками оцінювання економічного забезпечення території визначено:

– ефективність формування фінансової стійкості місцевих бюджетів – показує здатність наповнення місцевого бюджету, ступінь забезпечення власними і дотаційними ресурсами, результативність роботи органів місцевого управління, а саме – вдала побудова планування, розподілу та використання фінансової складової громади. Для розрахунку обрано показники у рамках місцевого бюджету: показники фінансової спроможності, фінансової автономії, фінансової ефективності;

– ефективність формування фінансових потоків – показує рівень впливу бізнес-середовища на економічний стан громади. Показники для розрахунків обрано відповідно до основних напрямів діяльності бізнесструктур (податкові надходження у місцевий бюджет, середній рівень доходів на одну особу, поточні витрати на охорону природного середовища, капітальні інвестиції);

– ефективність діяльності бізнесу та інвестицій території – показує рівень впливу суб’єктів підприємницького середовища та інвестицій на економічне зростання, екологічну ситуацію, рівень і якість життя населення, інвестиційний стан місцевості.

Зважаючи на те, що більшість науковців не виокремлюють структурні складові бюджетного механізму та з метою врахування загальнотеоретичних підходів до тлумачення категорії «бюджетні механізми», відображення фінансових відносини задля забезпечення добробуту громад запропоновано

під визначенням «бюджетні механізми забезпечення добробуту громади» розуміти сукупність методів, інструментів та важелів, що використовуються для формування фінансових ресурсів та їхнього ефективного використання територіальними громадами з метою забезпечення добробуту їх жителів. Разом з тим, рух фінансових ресурсів вказує, що його слід розглядати із двох різних позицій: як складову державної бюджетної політики і як складову бюджетної політики ОМС.

Останніми роками більшість науковців у своїх дослідженнях ототожнюють бюджетний механізм зі способом реалізації бюджетної політики держави (у цьому разі, зі зведеним державним бюджетним механізмом), проте трансформація фінансових відносин в умовах фінансової децентралізації, зокрема, наявність прямих бюджетних відносин з ДБУ, вказує на необхідність виокремлення двох видів бюджетних механізмів залежно від ієрархічного рівня реалізації бюджетної політики – державного та місцевого. У рамках нашого дослідження особливої ваги набуває детермінація особливостей державний бюджетних механізмів та місцевих бюджетних механізмів.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНИХ РЕСУРСІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

2.1. Тенденції формування, розподілу та використання бюджетних ресурсів територіальних громад

Аналіз доходів місцевих бюджетів, як основної складової всіх фінансових ресурсів територіальних громад, проведено на основі звітності Держказначейства України за 2020–2022 рр. (табл. 2.1, рис. 2.1).

Таблиця 2.1

Доходи державного, зведеного та місцевих бюджетів України

Показники	2020	2021	2022	Відхилення 2022/2020	
				млрд. грн.	%
Доходи зведеного бюджету, млрд. грн.	1376,7	1662,2	2196,3	819,6	59,5
Доходи державного бюджету (без МБТ), млрд грн	1065,4	1284,2	1778,0	712,6	66,7
Частка доходів державного бюджетуу доходах зведеного бюджету, %	77,4	77,2	81,0	-	3,6
Доходи місцевих бюджетів (без МБТ),млрд грн	311,3	378,0	418,3	107,0	34,3
Частка доходів місцевих бюджетіву доходах зведеного бюджету, %	22,6	22,7	19,0	-	-3,6

Джерело: побудовано на основі [8; 9]

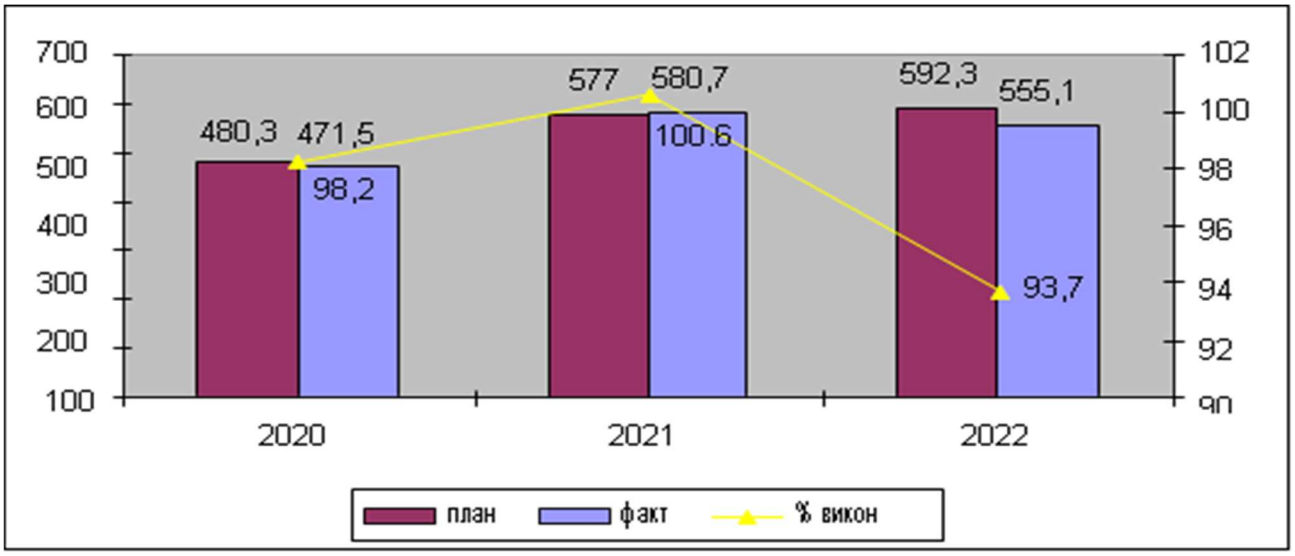

Рис. 2.1. Рівень бюджетної децентралізації за доходами, %

Джерело: побудовано на основі [8]

Варто зазначити, що доходи місцевих бюджетів за 2020–2022 рр. зросли меншими темпами, ніж Державного бюджету України, що пояснюється спадом або припиненням економічної активності в регіонах під час ведення війни з рф, зменшенням надходжень власних доходів, а також міжбюджетних трансфертів з державного бюджету у складі доходів місцевих бюджетів.

Аналіз динаміки фактичних доходів зведеного, державного та місцевих бюджетів свідчить про випереджаючий темп росту доходів державного бюджету без міжбюджетних трансфертів над темпом росту доходів місцевих бюджетів України, що є негативною тенденцією в умовах фінансової децентралізації. Рівень бюджетної децентралізації за доходами відповідно зменшився з 22,6% до 19,0%, що обмежує виконання орга нами місцевого самоврядування власних повноважень.

План доходної частини місцевих бюджетів, як свідчать результати аналізу (рис. 2.2), у 2020 і 2022 роках не виконано.

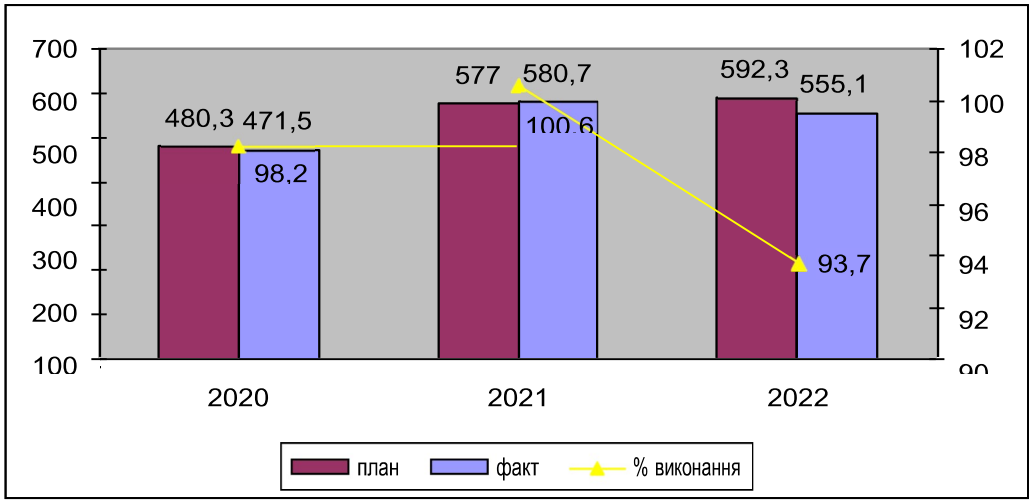
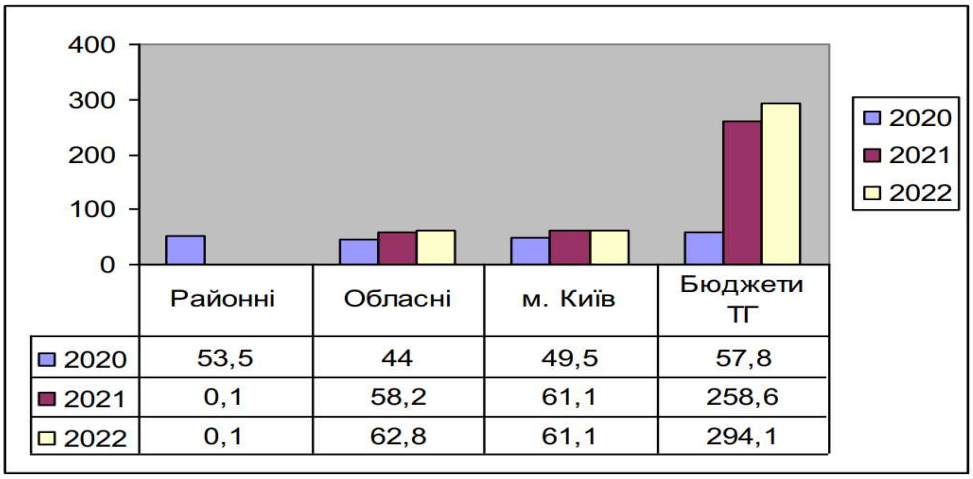

Рис. 2.2. Виконання плану доходів місцевих бюджетів України з міжбюджетними трансфертами, млрд грн

Джерело: побудовано на основі [8]

Надходження до місцевих бюджетів в громадах, які не постраждали від військової агресії рф, дозволили наповнювати єдиний казначейський рахунок в умовах війни. Навіть з урахуванням значних податкових пільг громади зуміли наповнювати свої бюджети і відновити зростання.

Аналіз в розрізі видів місцевих бюджетів (рис. 3) засвідчив стрімке зростання обсягів бюджетів саме територіальних громад з 2021 року, що було викликане законодавчими змінами і утворенням територіальних громад в Україні.

	Районні	Обласні	м. Київ	Бюджети ТГ
2020	53,5	44	49,5	57,8
2021	0,1	58,2	61,1	258,6
2022	0,1	62,8	61,1	294,1

Рис. 2.3. Динаміка доходів за видами місцевих бюджетів в Україні, млрд грн

Джерело: побудовано на основі [9]

З 2015 до 2020 років в Україні в рамках реформи децентралізації утворювалися об'єднані територіальні громади шляхом добровільного об'єднання суміжних територіальних громад сіл, селищ, міст. З 12 червня 2020 року Кабінет міністрів України затвердив території та адміністративні центри територіальних громад, охопивши населені пункти усіх областей України, а об'єднаних територіальних громад наразі немає.

Станом на 2022 рік в Україні нараховується 1469 територіальних громад, сформованих шляхом об'єднання сіл, селищ і міст. Серед них 410 міських, 433 селищних та 627 сільських громад. Функціонує 119 районних рад та районних державних адміністрацій [9].

Рисунок 2.3 демонструє, наскільки великим за обсягами є вплив територіальних громад на підтримку фінансового стану, наповнення доходної бази місцевих бюджетів.

З іншого боку, саме на ці громади лягає фінансування значної частини повноважень, як делегованих так і власних, за обсягом саме бюджетні ресурси місцевого самоврядування складають основу доходної бази місцевих

бюджетів, по структурі вони теж значно переважають (у 2022 р. – 70,3% всіх доходів місцевих бюджетів України).

Через обласні бюджети здебільшого кошти перерозподіляються. Тобто обласні бюджети значною мірою виконують функції за рахунок субвенцій з державного бюджету.

Наразі продовжує існувати певна залежність різних рівнів місцевого самоврядування від трансфертів з державного бюджету при виконанні ними своїх повноважень. Це свідчить про недостатню автономність щодо розпоряджання коштами, отриманими з державного бюджету, адже субвенції мають цільовий характер та не дають змоги органам місцевого самоврядування вільно розпоряджатися такими коштами, а це знижує самостійність місцевих бюджетів.

Аналіз складу, динаміки доходів місцевих бюджетів України без міжбюджетних трансфертів представлено в табл. 2.2 і рис. 2.4.

Таблиця 2.2

Динаміка фактичних доходів МБ України згідно бюджетної класифікації, млрд грн

Показники	2020	2021	2022	Темп росту
Податкові надходження	285,6	346,7	393,5	1,38
Неподаткові надходження	21,5	27,1	22,0	1,02
Доходи від операцій з капіталом	3,5	3,5	2,3	0,66
Цільові фонди	0,5	0,6	0,3	0,6
Міжбюджетні трансферти	160,2	202,7	136,8	0,85
Офіційні трансферти	0,1	0,1	0,2	2,0
Всього	471,5	580,7	555,1	1,18

Джерело: побудовано на основі [9]

Як видно з табл. 2 і рис. 4, на зростання доходів у цілому на 18% суттєвий вплив позитивний мали податкові доходи, натомість негативно позначилося скорочення міжбюджетних трансфертів порівняно з попереднім періодом.

Решта складових доходів в основному мали спадну тенденцію, але через їх незначну частку не мали такого суттєвого впливу на зміну в динаміці доходів. В структурі доходів переважають традиційно податкові надходження, причому з тенденцією до зростання (рис. 2.4).

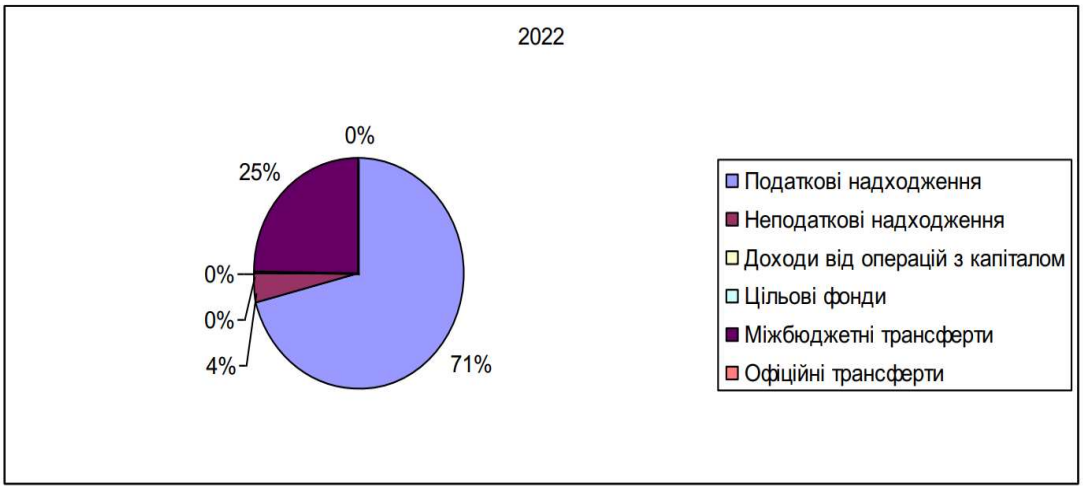

Рис. 2.4. Структура доходів місцевих бюджетів України у 2022 р., %

Джерело: побудовано на основі [9].

В цілому в структурі доходів місцевих бюджетів найбільша частка (у 2022 р. – 49%) належить податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), причому з тенденцією до збільшення обсягів, що викликано зростанням відрахувань із заробітних плат військовослужбовців, а також законодавчим збільшенням нормативу зарахування ПДФО до місцевих бюджетів – з 60% до 64% з початку 2022 року.

Результати аналізу доходів місцевих бюджетів за 2020–2022 рр. у розрізі фондів засвідчили, що загальний фонд значно переважає спеціальний (рис. 2.5).

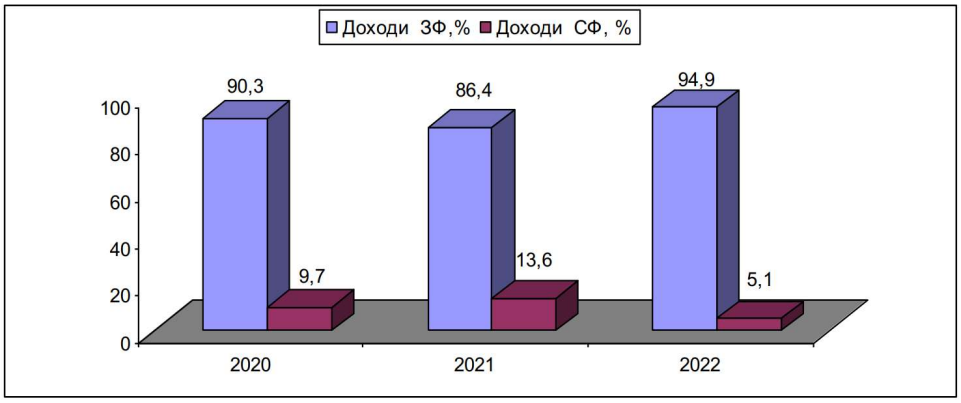

Рис. 2.5. Структура доходів місцевих бюджетів України в розрізі фондів, %

Джерело: побудовано на основі [9].

В структурі доходних джерел місцевих бюджетів загальний фонд складає більше 90%, з якого здійснюються традиційно видатки на споживання.

Спеціальний фонд дуже мізерний із тенденцією до скорочення, тому бюджет розвитку, який у його складі, відчуває дефіцит власних джерел поповнень.

У цілому ж бюджетні джерела фінансових ресурсів відіграють надзвичайно важливу роль у забезпеченні функціонування територіальних громад України.

Вдосконалення форм, методів, інструментів і важелів фінансового механізму територіальних громад передусім базується на його складовій – бюджетному механізмі. Розглянемо можливості і напрями вдосконалення деяких елементів механізму.

Податок та збір з доходів фізичних осіб превалює у всіх доходах бюджетів територіальних громад. Воєнний стан вносить значні корективи у ситуацію з наповненням бюджетів місцевого самоврядування, в тому числі й ПДФО: змінилася чисельність населення практично кожної громади з огляду на внутрішню та зовнішню міграцію через збройну агресію росії; чисельність зайнятих на підприємствах осіб (звільнення, простої тощо), а також припинення діяльності суб'єктів господарювання тощо.

Основними резервами збільшення ПДФО, на наш погляд, є:

– легалізація тіньової економіки;

– скорочення і недопущення заборгованості із заробітної плати;

– застосування пропорцій розподілу між державним, обласним і бюджетом територіальних громад на рівні (15: 10: 75), на відміну від діючих з 2022 р. (21: 15: 64) з огляду на втрату значних надходжень бюджетів деяких громад в умовах воєнного стану;

– перехід від пропорційного до прогресивного оподаткування. Місцеві податки та збори є не тільки джерелом наповнення місцевого бюджету, а й інструментом регулювання господарської діяльності підприємств і пріоритетних галузей економіки на місцевому рівні. Вагома роль серед місцевих податків належить майновим податкам, зокрема, платі за землю, податку на нерухомість. Методика визначення цих податків, звичайно, потребує вдосконалення, однак важливим є і вдосконалення адміністрування.

Для розширення фіскальних повноважень органів місцевого самоврядування необхідна ретельна підготовча робота у вигляді якісної інвентаризації активів громади (земля, нерухомість), розробка відповідного програмного забезпечення, автома тизації та цифровізації процесів адміністрування майнових податків.

Для стимулювання зростання єдиного податку потрібно в територіальних громадах активізувати економічну активність суб'єктів підприємництва і фізичних осіб-підприємців, приймаючи відповідні регіональні програми за рахунок бюджетних коштів і грантових надходжень.

Стосовно міжбюджетних трансфертів, які впливають на загальний обсяг бюджетних ресурсів громади, доцільним є удосконалення формули горизонтального вирівнювання: реверсну дотацію перераховувати до державного бюджету в меншому відсотковому обсязі (діюча норма 50 відсотків суми, що перевищує значення такого індексу податкоспроможності 1,1); при розрахунку індексу податкоспроможності враховувати і показники по м. Київ, щоб обсяг реверсної дотації відповідного місцевого бюджету визначався більш реалістично, а місцеві податкоспроможні громади були зацікавлені у нарощуванні податкової бази.

Розвиток системи місцевих фінансів в умовах реформи децентралізації влади в Україні, окрім створення спроможних територіальних громад, визначається тенденцією розширенням їх доступу до процесу перерозподілу фінансових ресурсів. Це можливе за допомогою механізму діджиталізації, тобто створення інформаційно-комунікаційних систем та платформ, які дають змогу жителям територіальних громад в режимі реального часу впливати на процеси формування місцевих бюджетів та здійснювати контроль за використанням їх коштів.

Існуючі засоби механізму діджиталізації у сфері місцевих фінансів (ProZorro, DoZorro), інформаційно-аналітична система «Прозорий бюджет» (E-data, Spending) та інші мають певну обмеженість і потребують вдосконалення. Необхідно розширити спектр відображення планових і звітних

показників за всіма складовими бюджетних ресурсів громади, щоб можна було проводити детальний аналіз та приймати ефективні управлінські рішення.

Отже, мобілізація додаткових бюджетних ресурсів, ефективність їх планування, розподілу та використання сприятиме в цілому підвищенню фінансової спроможності територіальних громад і наданню якісних суспільних послуг її членам.

Характеристика територіальних громад із позиції формування, розподілу та використання потребує детального аналізу на предмет достатності фінансових ресурсів, оцінки ступеня фінансової автономії, специфіки отриманих трансфертів та особливостей розподілу бюджетних ресурсів.

Адміністративно-територіальна реформа є основою бюджетної децентралізації, оскільки передбачає якісно новий зміст діяльності органів влади різних рівнів публічного управління щодо надання та організації ефективних публічних послуг. Як свідчать дані табл. 2.3, існують значні відмінності між областями:

- покриття площею створених ОТГ у 2015–2019 рр. від 14,6 % у Закарпатській області до 75,5 % у Запорізькій області;

- найбільша частка громад, що об'єдналися, спостерігається в Запорізькій області (72,9%), а найменша – у Закарпатській області (20,2 %);

- кількість населення, що об'єднали ОТГ у своєму складі, частка яких варіювала від 35,7 % у Закарпатській та 55,8 % у Вінницькій областях до 93,8% у Дніпропетровській та 96,3 % у Донецькій області;

- серед областей за кількістю ОТГ, у яких чисельність населення становила менше 5 тис. осіб упродовж 2015–2019 рр., найвищі значення має Кіровоградська (59,3 %), Луганська (58,3 %) та Черкаська області (56,7 %).

Отже, можна констатувати, що реформа адміністративнотериторіального устрою в областях відбувається з очевидною відмінністю, що зумовлює значний вплив на фактичну реалізацію фінансової

децентралізації. Показовою є Закарпатська область, яка майже за всіма параметрами займає найнижчу позицію.

Таблиця 2.3

Деякі параметри ОТГ у 2018–2022 рр. за результатами адміністративно-територіальної децентралізації

Область	Всього ОТГ	Частка площі ОТГ у загальній площі області, %	Частка громад, що об'єднались в ОТГ взагальній кількості громад , %	К-сть ОТГ чисельністю менше 5 тис. осіб.	Частка ОТГ чисельністю менше 5 тис. осіб в загальній к-ті ОТГ %	К-сть населення області (тис. осіб)	Кількість населення ОТГ(тис. осіб)	Частка населення області, що об'єдналосьв ОТГ%
Вінницька	48	22,0	26,0	18	37,5	1560,4	870,1	55,8
Волинська	54	60,2	59,5	19	35,2	1035,3	773,0	74,7
Дніпропетровська	74	75,0	71,8	33	44,6	3206,5	3008,0	93,8
Донецька	19	46,9	46,5	4	21,1	1700,7	1637,6	96,3
Житомирська	57	67,7	68,6	20	35,1	1220,2	1008,4	82,6
Закарпатська	19	14,6	20,2	1	5,3	1256,8	448,3	35,7
Запорізька	60	75,5	72,9	29	48,3	1705,8	1545,0	90,6
Івано-Франківська	39	36,0	33,7	6	15,4	1373,3	773,5	56,3
Київська	33	22,6	26,6	6	18,2	1767,9	1067,5	60,4
Кіровоградська	27	25,1	20,7	16	59,3	945,5	568,2	60,1
Луганська	24	49,2	51,3	14	58,3	583,3	475,9	81,6
Львівська	41	24,6	25,6	11	26,8	2522,0	1478,3	58,6
Миколаївська	43	53,8	49,5	19	44,2	1131,1	931,6	82,4
Одеська	37	35,9	33,9	8	21,6	2380,3	1666,6	70,0
Полтавська	57	38,1	41,6	27	47,4	1400,4	1035,5	73,9
Рівненська	47	41,3	43,3	13	27,7	1157,3	666,5	57,6
Сумська	38	46,1	45,8	13	34,2	1081,4	863,1	79,8
Тернопільська	53	49,9	50,2	25	47,2	1045,9	691,7	66,1
Харківська	24	27,0	27,5	1	4,2	2675,6	1971,6	73,7
Херсонська	37	42,2	43,3	20	54,1	1037,6	669,1	64,5
Хмельницька	51	62,2	61,8	15	29,4	1264,7	1021,3	80,8
Черкаська	60	43,8	42,1	34	56,7	1206,4	830,7	68,9
Чернівецька	37	50,0	49,4	8	21,6	904,4	628,4	69,5
Чернігівська	50	65,4	66,6	21	42,0	1005,7	855,8	85,1
Всього	**1029**	**45,5**	**43,8**	**381**	**37,0**	**35168,7**	**25485,5**	**72,5**

Джерело: складено на основі [13].

В Україні, за підсумками 2022 р., на прямих взаємовідносинах із Державним бюджетом України функціонувало 806 громад[16]. Розподіл ОТГ за власними доходами на 1 жителя (рис.3.3) свідчить, що найбільшу кількість фінансово спроможних ОТГ за вказаним параметром сформували Полтавська, Черкаська та Кіровоградська області, у яких частка ОТГ із власними доходами

понад 4 тис. грн, зваженими на чисельність населення, становила близько 60% усіх ОТГ відповідної області.

Важливим для подальшого аналізу є рівень дотаційності (рис.2.6), який визначають на основі індексу податкоспроможності відповідної ОТГ. За підсумками 2022 р., поза межами рекомендованого значення 30% знаходилися більшість ОТГ Івано-Франківської, Чернівецької областей та третина ОТГ – Волинської та Львівської та Рівненської областей.

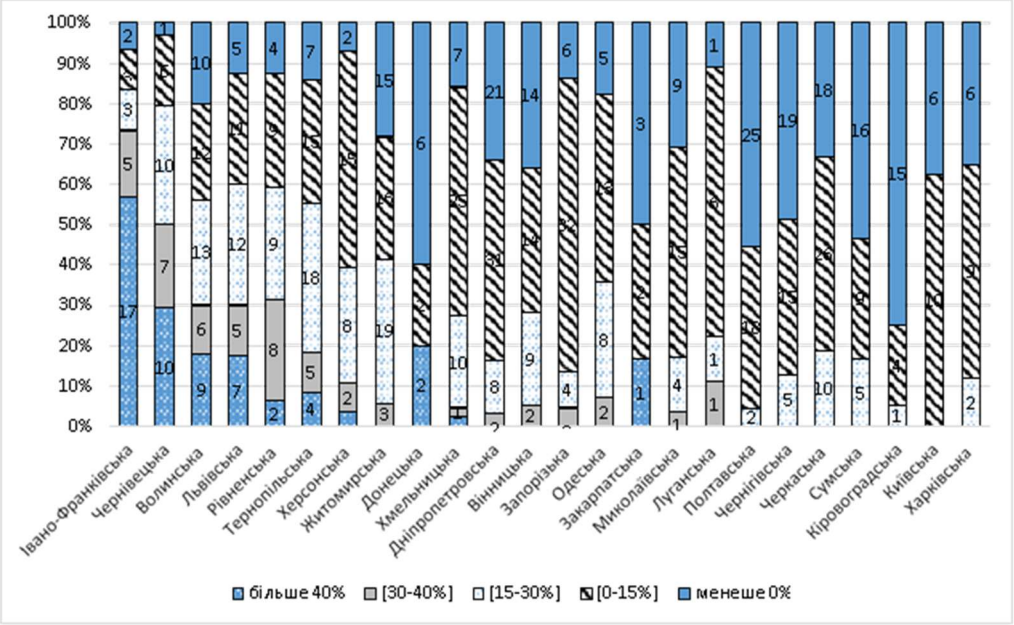

Рис. 2.6. Розподіл ОТГ за рівнем дотаційності в 2022 р.

Джерело: складено на основі [13].

Зважаючи на значення вказаного параметру, зазначимо, що базові засади створення спроможних територіальних громад значною мірою піддаються сумніву, оскільки значна кількість територіальних громад знаходилась поза межами рекомендованих значень.

Зважаючи на проведене оцінювання, можемо зробити такі висновки:

- частка місцевих податків і зборів у доходах, скоригованих на суму трансфертів делегованих повноважень, у доходах ОТГ Львівської (22%) та Івано-Франківської (19%) області є вищою порівняно із Закарпатською областю, де вказана частка в 2022 р. становила 14%;

- співвідношення власних доходів, скоригованих на суму делегованих повноважень, за винятком ОТГ Закарпатської області, варіювало від 60% в Івано-Франківській області до 79 % у Закарпатській області.

2.2. Аналіз фінансових показників бюджету Миропільської об'єднаної територіальної громади Краснопільського району Сумської області

Миропільська об'єднана територіальна громада – перша створена на території Краснопільського району та входить в двадцятку перших створених на території Сумської області. Загальна площа земель - 29864,30 га.

До існуючих природоохоронних територій і об'єктів належать два гідрологічних заказника місцевого значення «Миропільський» і «Олександрійський». На території Миропільської сільської ради розвідані природні ресурси торфу на площі 8,4 га поблизу с.Олександрія, піску і глини за межами сіл Миропілля, Запсілля, крейди за межами с.Запсілля.

На території Миропільської сільської ради розвідані природні ресурси торфу на площі 8,4 га поблизу с.Олександрія, піску і глини за межами сіл Миропілля, Запсілля, крейди за межами с.Запсілля

Загальна демографічна ситуація на території громади характеризується від'ємним природним приростом населення. Населення ОТГ 4,4 тис. осіб.

Аналізуючи населення працездатного віку, коефіцієнт становить 51% та 49% між чоловіками та жінками відповідно. У віковій групі старше 60 років спостерігається диспропорція між чоловіками та жінками щодо жіночої частини населення. Співвідношення до загальної кількості пенсіонерів становить 36,7% та 63,3% чоловіків та жінок відповідно.

У Міропільській ОТГ поступово розвивається інфраструктура, приділяється увага соціальній та виробничій сферам, побутовому обслуговуванню та створенню умов для комфортного проживання населення. На території Миропільської ОТГ працює пекарня, перукарня, швейна майстерня, салон краси, магазин господарських товарів, магазин будівельних

матеріалів та товарів для ремонту, столярних виробів, меблів тощо. Торгівельні послуги населенню надають споживче товариство та приватні підприємці, які утримують 32 торгівельні та обслуговуючі точки, в тому числі 1 24 аптека, 1 ветаптека, споживчі товариства, 3 заклади ресторанного бізнесу. За асортиментом товарів 26 торгових точок здійснюють продаж продовольчих товарів. На території Миропільської сільської ради розміщено 32 торгові точки, в тому числі в Малорибицькому старостинському окрузі – 2, в Запсільському – 6, в Сіннівському – 3. В центрі села Миропілля розміщений ринковий майданчик на якому здійснюється виїздна торгівля у вихідні дні де жителі громади і району не тільки мають змогу придбати промислові та продовольчі товари, а також реалізувати власну продукцію.[32]

Таблиця 2.4

Доходи бюджету Миропільської об'єднаної територіальної громади, млн.грн.

Показники	**2021 рік (сумарно)**	**2022 (сумарно)**
Податок та збір на доходи фізичних осіб	3078,2	3801,5
Податок на прибуток підприємств комунальної власності	0,6	0,6
Рентна плата за використання лісового фонду	156,6	286,9
Рентна плата за користування надрами		
Акцизний податок з реаліції підакцизних товарів	263,8	226,7
Податок на нерухоме майно	11,6	9,0
Плата за землю	5569,4	5847,9
Єдиний податок (I-III група)	177,0	158,4
Єдиний податок з сільськогосподарських товарів	2169,4	1653,1
Надхоження від орендної плати за користування майном комунальної власності	2,2	1,5
Інші надження	50,5	52,5
Разом ОТГ	11479,3	11779,9

Джерело: складено на основі [13].

Найбільші платники податків у Миропільській громаді є: ТОВ АФ «Псьол», Фермерське господарство «Батьківщина», Фермерське господарство «Злак. За 9 місяців 2017 року до Миропільської ОТГ платниками податків сплачено: акциз – 219,2 тис. грн, плата за землю – 4830,4 тис. грн.,податок на нерухомість – 12,8 тис. грн, єдиний податок з сільськогосподарських виробників – 1351,8 тис. грн.

Одним із актуальних питань є фінансова децентралізація, а саме аспект функціонування об’єднаних територіальних громад. Наприкінці 2021 року експерти проводили регулярну оцінку окремих показників фінансової діяльності ОТГ. Для систематизації 806 ОТГ було згруповано за критерієм чисельності населення у п’ять великих груп [13].

За 2021 рік оцінювання проведено за вісьма показниками, Миропільська ОТГ увійшла до 4 Групи з чисельністю населення менше 5 тис. жителів і посіла з 288 ОТГ – 101 місце у середньому рейтингу. Загальна площа ОТГ – 298,6 квадратних кілометрів, чисельність населення 4,4 тис. чол. Розглянемо кожен показник окремо щоб розуміти в якому напрямку необхідно працювати для покращення фінансового стану аналізуємої ОТГ.

Показник 1. Доходи загального фонду (без урахування трансфертів) на одного мешканця. Розрахунок проведено як співвідношення обсягу надходжень доходів загального фонду відносно кількості мешканців ОТГ. Миропільська ОТГ 117 рейтингове місце, 4560,7 грн на одного мешканця. За підсумками 2019 року, до бюджетів 806 ОТГ надійшло 39,4 млрд гривень. Із розрахунку на одного мешканця по всіх 806 ОТГ дохід в середньому становить 4737,7 грн. Середній показник власних доходів на 1 мешканця по 4 групі - 4755,8 грн. Як ми бачемо Миропільська ОТГ має дохід нижче середнього. Цей показник характеризує фінансовий потенціал ОТГ, спроможність забезпечувати громаду за рахунок ресурсів, які генеруються на її території.

Показник 2. Витрати загального фонду на одну особу розраховуються як відношення обсягу витрат загального фонду до кількості осіб відповідної ОТГ. Миропольська ОТГ за цим показником посіла 58 місце, 7 734,7 грн на одного мешканця. За підсумками 2019 року із загального фонду бюджетів ОТГ було проведено видатків на суму 57,0 млрд гривень. Середній обсяг видатків по всіх 806-ти ОТГ із розрахунку на одного мешканця склав 6 861,8 грн. Середній показник видатків на 1 мешканця по 4 групі - 6 391,8 грн. Як ми бачемо Миропільська ОТГ має рівень цього показника вище середнього.

Показник 3. Витрати на утримання адміністративного апарату на одного резидента визначаються як відношення обсягу витрат на утримання адміністративного апарату, що здійснюються за рахунок загального фонду, до кількості резидентів відповідної ОТГ. Миропільська ОТГ посіла за цим показником 188 рейтингове місце, 1 518,0 грн на одного мешканця. В середньому, по всіх 806 ОТГ, середній рівень видатків на утримання апарату управління у розрахунку на 1-го мешканця становить 943,9 гривень. По Групі 4 середній показник – 1 389,8 грн (max – 4 927,4 грн, min – 322,9 грн). Показник вказує на те, якою є «вартість» одного працівника управлінського апарату ОТГ для кожного жителя громади (у річному вимірі). Зазначений показник дає змогу порівняти управлінські витрати на одного мешканця в ідентичних за чисельністю населення ОТГ. Як ми бачима по нашій ОТГ ці видатки вище середнього.

Показник 4. Капітальні витрати на одного резидента визначаються як відношення обсягу капітальних витрат бюджету до кількості резидентів відповідної ОТГ. Миропольська ОТГ посіла 97 місце за цим показником - 1664,2 грн.

За підсумками 2019 року із бюджетів 806 ОТГ було проведено капітальних видатків на суму 12,8 млрд гривень. Середній обсяг видатків по всіх 806 ОТГ із розрахунку на одного мешканця склав 1 546,6 грн. По Групі 4 – 1 741,6 грн (max – 15 398,1 грн, min – 242,7 грн). Як ми бачимо з аналізу в цілому цей показник по нашій ОТГ вище середнього, але якщо дивитися по 4 групі то зному маємо результат менше середнього значення.

Показник 5. Рівень субсидування бюджетів обчислюється як відношення обсягу базової або зворотної субсидій до загальної суми доходів загального фонду позабіржового бюджету із субсидіями, але без урахування субсидій з державного бюджету.

Субсидування бюджетів розраховується таким чином: для ОТГ, які отримують базову субсидію - як відношення базової субсидії до загального доходу загального фонду з урахуванням базової субсидії; для ОТГ, які

перераховують зворотну субсидію - як відношення зворотної субсидії до загального доходу загального фонду. Зворотні субсидії - це фінансові ресурси, що перераховуються з місцевих бюджетів до державного бюджету. Інструмент вирівнювання бюджету використовується залежно від суми податку на доходи фізичних осіб, зібраного порівняно із середнім показником по Україні.

Миропільська ОТГ посіла за цим показником 165 рейтингове місце, 15,9% рівень дотаційності бюджетів. Найменш залежними від дотаційних ресурсів з державного бюджету є громади - міста обласного значення з Групи 5, в яких із 27 ОТГ найвищий рівень дотаційності становить лише 9,1%. У Групі 1 найвищий рівень дотаційності становить 49,7%. У Групі 4 лише у трьох громадах показник дотаційності перевищує 50% (або 1,0% від загальної кількості громад у групі), найвище значення становить 62,6%. Перше місце посіла у цій группі Селищенська ОТГ, Черкаської області з показником мінус 94,9% (більше повернули).

Показник 6. Співвідношення витрат на утримання апарату управління з фінансовими ресурсами ОТГ визначається як відношення витрат на утримання апарату управління органів місцевого самоврядування до суми доходу загального фонду (без урахування всіх видів трансферти з державного бюджету).

Миропільська ОТГ посіла за цим показником 146 рейтингове місце, 33,3%. В середньому, по всіх 806 ОТГ, середній рівень видатків на утримання апарату управління становить 19,9%. По 4 групі середній показник 29,2%. При аналізі прослідковується загальна тенденція стосовно того, що частка видатків на управління є вищою в ОТГ з меншою чисельністю населення.

Показник 7. Частка заробітної плати у видатках загального фонду обчислюється як відсоток витрат на заробітну плату, понесених із загального фонду бюджету з нарахуваннями, до обсягу видатків загального фонду бюджету, за винятком трансфертів, перерахованих з бюджету ОТГ до інших бюджетів.

Тобто для розрахунку використовувались дані про обсяги видатків, спрямованих на заробітну плату з нарахуваннями (для всіх галузей), а також обсяг видатків загального бюджетного фонду, за винятком коштів, що надходять до інших бюджетів у вигляді трансфертів, оскільки ці кошти не використовувались на витрати на території відповідної ОТГ, а використовувались для утримання установ та фінансування діяльності іншої громади (тієї, яка отримала такі кошти).

Миропільська ОТГ посіла за цим показником 99 рейтингове місце, 73,2%. За підсумками 2019 року із загального фонду бюджетів 806 ОТГ було проведено видатків на фінансування заробітної плати з нарахуваннями на суму 35,7 млрд грн, що становить 62,7% від обсягу видатків загального фонду бюджетів ОТГ. Середній показник питомої ваги заробітної плати у видатках загального фонду по 4 групі становить 73,3% (max – 91,8%, min – 25,7%).

Показник 8. Частка капітальних витрат у загальних витратах визначається як відношення капітальних витрат до загальних витрат загального та спеціального фонду відповідного бюджету відповідної ОТГ. Обсяг капітальних витрат відображає здатність ОТГ забезпечувати соціально-економічний розвиток, можливості для реалізації проектів розвитку інфраструктури, створення матеріальних активів або отримання відповідного соціального ефекту (табл. 2.5.).

Миропільська ОТГ посіла за цим показником 144 рейтингове місце, 17,3%. В середньому, по всіх 806 ОТГ середній рівень капітальних видатків становить 18%. Середній показник питомої ваги заробітної плати у видатках загального фонду по 4 групі становить 21,0% (max – 63,1%, min – 4,3%).

Проведений аналіз свідчить що Миропільська ОТГ показує середні показники своєї діяльності, але є значні диференціації у ресурсному забезпеченні громад, що відповідним чином відображається на якості та обсягах соціального забезпечення, які отримують громадяни на різних територіях.

Таблиця 2.5

Фінансові показники бюджету Миропільської ОТГ в порівнянні з іншими громадами за 2022 р.

Показник	**Значення показника Миропільська ОТГ**	**Рейтингове місце серед 288 ОТГ (населення < 5 тис. осіб)**	**Середне значення по 806 ОТГ**	**Середне значення по 288 ОТГ (населення < 5 тис. осіб)**
Показник 1	4560,7 грн.	117	4737,7 грн.	4755,8 грн.
Показник 2	7734,7 грн.	58	6861,8 грн.	6391,8 грн.
Показник 3	1518,0 грн	188	943,9 грн.	1389,8 грн
Показник 4	1664,2 грн	97	1546,6 грн.	1741,6 грн
Показник 5	15,9%	165	28%	34,3%
Показник 6	33,3%.	146	19,9%.	29,2%
Показник 7	73,2%	99	62,7%	73,3%
Показник 8	17,3%.	144	18%	21,0%

Джерело: складено на основі [17].

Кінцевою метою децентралізації та головним завданням державної економічної та соціальної політики повинно бути сприяння та підвищення фінансового потенціалу територій, які цього потребують, та максимально можливе вирівнювання міжрегіональних фінансових диспропорцій з метою забезпечення громадян належним рівнем публічних послуг незалежно від місця їхнього проживання.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОБРОБУТУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Функціонування територіальних громад в Україні на засадах забезпечення добробуту потребує вдосконалення інструментарію бюджетних механізмів з урахуванням консолідації підходів та ключових детермінант ефективного формування, розподілу та використання бюджетних ресурсів на засадах взаємозумовленості з якісними критеріями рівня життя громади. З цієї точки зору, зазначимо, що напрями вдосконалення бюджетних механізмів є набагато ширшими, оскільки охоплюють сферу міжбюджетних взаємодій, вдосконалення бюджетних механізмів різних рівнів публічного управління, ефективності їхнього інструментарію та відповідного нормативно-правового, інформаційного та організаційного забезпечення.

З огляду на проведене дослідження окреслимо ключові засади вдосконалення бюджетних механізмів на основі цілей забезпечення добробуту територіальних громад:

1) по-перше, забезпечення високого рівня добробуту територіальних громад повинно базуватись на досягненні високої якості та рівня життя, людського розвитку;

2) по-друге, ефективне функціонування органів місцевого самоврядування в цілях забезпечення добробуту територіальних громад має відбуватись на засадах уникнення непродуктивних і нерезультативних видатків;

3) по-третє, спрямування фінансових ресурсів із Державного бюджету України, на забезпечення територіальної громади має здійснюватися на основі територіальної та просторової згуртованості, з урахуванням рівня добробуту територіальних громад.

Актуалізація напрямів вдосконалення бюджетних механізмів, що перебувають під впливом сучасних реформ, потребує окреслення деструктивних чинників впливу на їхню ефективність, серед них :

1) системні проблеми, що визначають функціонування секторальних реформ (освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, духовного та фізичного розвитку, охорони навколишнього середовища);

2) сегрегація проблем, що зумовлено зволіканням продовження реформи фінансової децентралізації (поглиблення процесів диференціації між створеними громадами та рештою території, відсутність використання усіх можливостей, передбачених реформою);

3) концентрація уваги на процесі реформи («реформа заради реформи») без удосконалення якісних критеріїв досягнення результатів реформи (пріоритет кількісним, короткостроковим змінам).

Запропоновані напрями вдосконалення бюджетних механізмів на засадах забезпечення добробуту територіальних громад (рис. 3.1) передбачають вдосконалення їхнього інструментарію у двох напрямах. Окреслимо перший, що спрямований на вдосконалення бюджетного механізму місцевого бюджету та його інструментарію:

1) бюджетного планування – розроблення бюджетних програм з урахуванням індикаторів добробуту громади;

2) бюджетного забезпечення – окреслення форм бюджетного самозабезпечення територіальних громад, спрямованих на розвиток підприємницького та людського потенціалу, а також інструменту спільного фінансування;

3) бюджетного регулювання – обґрунтування необхідності встановлення мінімальних нормативів забезпечення соціальних, освітніх, культурних та послуг у сфері фізичного виховання;

4) бюджетного моніторингу – способів всебічного оцінювання досягнення мети бюджетних програм та ефективності витрачання бюджетних

ресурсів; удосконалення системи моніторингу показників добробуту територіальних громад.

На загальнодержавному рівні передбачено кілька дієвих інструментів, спрямованих на розвиток територіальних громад, однак вони потребують деталізації з огляду на відмінні підходи до розподілу бюджетних ресурсів, різного ступеня досягнення просторово-територіальної згуртованості та забезпечення добробуту територіальних громад. З огляду на це другий напрям охоплює підходи до вдосконалення таких бюджетних інструментів, як субвенція на соціально-економічний розвиток, інфраструктурна субвенція, кошти Державного фонду регіонального розвитку, Українського культурного фонду.

Перехід до середньострокового бюджетного планування в Україні є не просто технічною зміною у формуванні бюджету через додавання ще двох бюджетних періодів до розрахунків, а системною зміною бюджетної політики, яка має забезпечити стратегічний підхід до визначення пріоритетних заходів та відповідний розподіл обмежених ресурсів, посилення бюджетної дисципліни через визначення та відображення наслідків поточної політики протягом наступних років і забезпечення дотримання грантичних розмірів видатків, а також підвищення передбачуваності надходження бюджетних ресурсів та планування заходів політики відповідно.

Модель середньострокового бюджетного планування передбачає посилення зв’язку між стратегічним і бюджетним плануванням, між пріоритетами держави та ресурсними можливостями бюджету, підвищення ефективності і результативності бюджетних витрат. Бюджетне планування та середньострокове бюджетне прогнозування в територіальній громаді є інструментом бюджетного механізму, спрямованого на встановлення зв’язку між стратегічними цілями та фінансовою спроможністю територіальної громади у середньостроковій перспективі, забезпечення прозорості, передбачуваності та послідовності бюджетної політики територіальних громад.

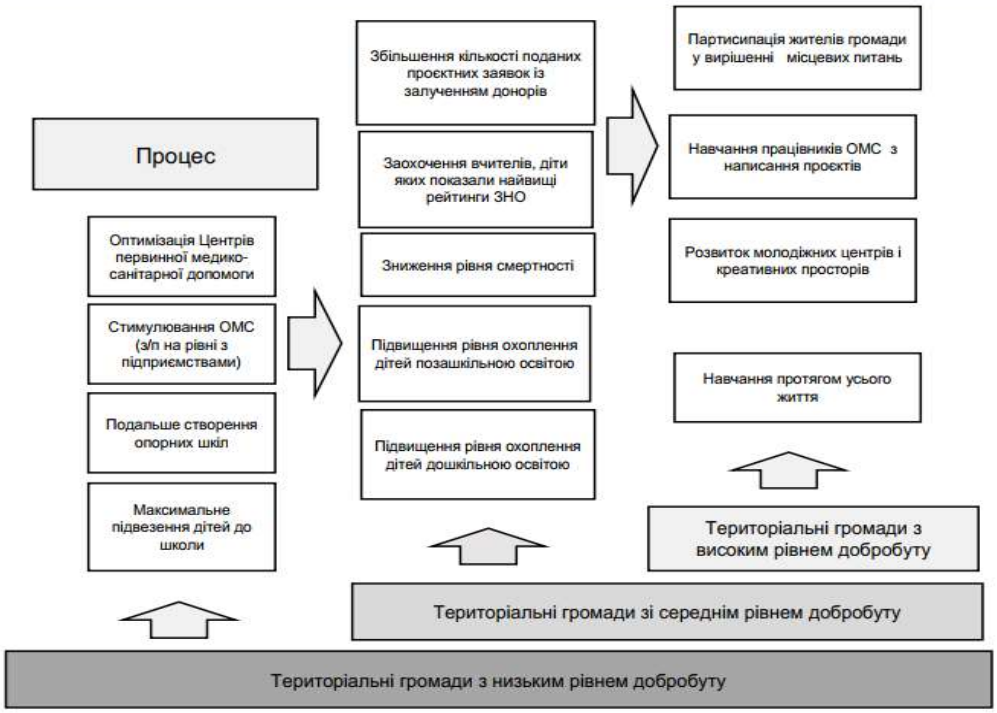

Рис. 3.1. Стратегічні напрями підвищення ефективності бюджетних механізмів забезпечення добробуту

Джерело: складено на основі [13].

Попри очевидні позитиви запровадження середньострокового бюджетного планування, що передбачає розроблення бюджетних програм з урахуванням показників затрат, продукту, ефективності, якості, бюджетна програма на основі системно-функціональних індикаторів добробуту дає змогу (табл.3.1):

1) встановити відповідність використання бюджетних ресурсів досягнутому рівню добробуту порівняно з іншими територіальними громадами;

2) створити можливість коригування бюджетної політики з урахуванням досягнутого рівня добробуту територіальних громад;

3) використовувати органами влади різних рівнів та ОМС, територіальною громадою як індикативний інструмент з метою підвищення ефективності функціонування бюджетних механізмів;

4) здійснювати порівняння досягнутого рівня добробуту територіальної громади в розрізі основних функцій;

5) проводити комплексне оцінювання досягнутих результатів.

Таблиця 3.1

Порівняння бюджетних програм на основі програмно-цільового управління та з урахування індикаторів добробуту територіальних громад

Параметр	**Бюджетна програма на основі**	
	показників затрат, продукту, ефективності, якості	*індикаторів добробуту територіальної громади*
Мета	Встановити відповідність вхідних і результуючих показників	Встановити відповідність досягнутого рівня добробуту порівняно з іншими територіальними громадами
Основні цілі	Довгострокові орієнтири досягнення результуючих показників та оптимізація бюджетних ресурсів	Можливість коригування бюджетної політики з урахуванням досягнутого рівня
Користувачі інформації	Органи місцевого самоврядування, територіальна громада	ОМС та органи влади різних рівнів, територіальна громада
Період охоплення	Три роки	Один рік
Функція (галузь)	Міжгалузеві порівняння не здійснюються	Дає змогу здійснювати міжгалузеве порівняння
Оцінка програми	Відповідно до запланованих показників	Відповідно до досягнутих результатів

Джерело: складено на основі [19].

Одним із важливих способів нарощення бюджетних ресурсів є бюджетне самозабезпечення, під яким ми розуміємо досягнення стану, що не вимагає залучення зрівнішніх бюджетних ресурсів. В умовах адміністративнофінансової децентралізації такий стан бюджетного забезпечення територіальних громад характеризують параметри від'ємної та нульової дотаційності. Цей стан є розрахунковим і впливає лише на вилучення/залучення фінансових ресурсів до бюджету територіальної громади.

Моніторинг та оцінювання розвитку територіальних громад є важливою складовою забезпечення їхнього добробуту. Вважаємо, що такий моніторинг повинен здійснюватися не територіальною громадою та органами місцевого самоврядування, а Міністерством розвитку громад та територій, оскільки (табл. 3.2):

по-перше, здійснення моніторингу й оцінювання «з єдиного центру» дає змогу використовувати єдиний підхід до моніторингу та єдині показники

оцінювання розвитку територіальних громад, що, у свою чергу допоможе здійснювати порівняння типових громад (великих міст, міст, селищ, сіл) між собою для визначення лідерів та їхнього позитивного досвіду;

по-друге, це дасть змогу визначити чіткіші напрями фінансової допомоги з боку центральних органів влади і центрального бюджету для різних територіальних громад, формування виваженої та обґрунтованої політики регіонального розвитку України, а отже, моніторинг і оцінювання розвитку територіальних громад має бути одним з основних напрямів державної політики в зазначеній сфері;

по-третє, результати моніторингу з дезагрегацією параметрів впливу на інтегральний індекс є вираженням реальної ситуації в територіальних громадах та можливістю вдосконалення як перспективних напрямів соціально-економічного розвитку, так і оптимізації бюджетних ресурсів.

Таблиця 3.2

Показники аналізу оцінювання бюджетного забезпечення добробуту територіальних громад в Україні

№ з/п	Складові бюджетного механізму забезпечення добробуту територіальної громади	Характер впливу показника
1	***БЛАГОУСТРІЙ***	
1.1	Рівень витрат на благоустрій в розрахунку на одну особу, грн	Стимулятор
1.4	Загальна площа парків та скверів у розрахунку на 1 особу, м^2	Стимулятор
2	***ЖИТЛОВЕ ГОСПОДАРСТВО***	
2.1	Рівень витрат на житлове господарство в розрахунку на одну особу, грн	Стимулятор
2.2	Площа житлового фонду у розрахунку на одну особу, м^2	Стимулятор
2.3	Площа житлового фонду, що перебуває в аварійному стані на одну особу, м^2	Дестимулятор
2.4	Кількість облаштованих дитячих просторів у розрахунку на 1 дитину, од.	Стимулятор
3	***КОМУНАЛЬНЕ ГОСПОДАРСТВО***	
3.1	Рівень витрат на комунальне господарство в розрахунку на одну особу, грн	Стимулятор
3.2.	Частка домогосподарств, які уклали договори з обслуговуючими організаціями на вивезення твердих побутових відходів, у загальній кількості домогосподарств	Стимулятор
3.3	Частка домогосподарств, забезпечених централізованим водопостачанням, у загальній кількості домогосподарств	Стимулятор
4	***БЕЗПЕКА***	
4.1.	Протяжність мереж вуличного освітлення, км	Стимулятор
4.2	Кількість правопорушень, од.	Дестимулятор

Джерело: складено на основі [25].

Сутність спроможної територіальної громади становить її здатність надавати публічні послуги на засадах якості, ефективності та субсидіарності. З огляду на це розвиток спроможних територіальних громад визначається, поперше, необхідністю надання публічних послуг на рівні територіальної громади, що забезпечують життєдіяльність освічених, здорових і духовно розвинених жителів (стратегії, орієнтовані на процес та результат); по-друге, потребою у формуванні середовища, в якому можуть бути задіяні чинники ефективного використання ендогенного потенціалу (стратегії, орієнтовані на можливості) і, по-третє, використання інноваційних підходів, які зможуть генерувати нові знання, що дасть змогу закласти засади довгострокового розвитку громад з урахуванням ендогенних переваг.

Зазначені стратегії довгострокового ендогенного розвитку розглянемо в розрізі основних функціональних напрямів територіальних громад.

Серед власних повноважень територіальних громад – ефективне управління на місцевому рівні, що забезпечується ОМС. Для цього необхідно:

оптимізувати структуру апарату управління в частині визначення чисельності та складу апарату управління (відповідно до повноважень і чисельності громади) як способу мінімізації неефективних видатків;

забезпечити розвиток професійних знань і компетентностей працівників ОМС як важливої умови сприяння соціально-економічному розвитку територіальної громади, мотивування працівників залежно від досягнутих результатів чи поширення соціально-економічних ефектів;

сприяти партисипативному управлінню, що передбачає залучення жителів територіальної громади до вирішення питань соціально-економічного розвитку;

сформувати середовище, що сприятиме довгостроковому соціально-економічному розвитку територіальної громади.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищевикладене, слід відзначити, що спроможність територіальної громади – це наявність умов (фінансових, інфраструктурних та кадрових), на основі яких у процесі функціонування визначається здатність територіальної громади надавати публічні послуги, а також можливість задіяти ендогенний потенціал (інвестиційний, економічний, людський, управлінський, фінансовий, громадської участі) задля забезпечення добробуту громади територіальної громади.

Встановлено, що ключовими характеристиками, що детермінують добробут територіальної громади є наступні:

- переважна більшість дослідників під добробутом громади розуміють фізичні (економічні, соціальні, природні, екологічні) та психологічні умови життєдіяльності у межах певної географічної одиниці;

- добробут розглядається як на рівні окремої людини (індивідуальний добробут), на рівні громади загалом (колективний добробут), так і ширшому діапазоні залежно від національного, регіонального, локального та індивідуального вимірів;

- імперативом добробуту територіальної громади є високі якість та рівень життя її членів;

- добробут територіальної громади враховує такі важливі характеристики як інклюзивність, цінності та соціальний капітал, громадську участь, спільну відповідальність жителів та органів місцевого самоврядування за забезпечення добробуту, згуртованість.

Основою формування всіх фінансових ресурсів ТГ є бюджетні кошти, які можуть виділятися як бюджетні асигнування з місцевих, державного бюджетів, доходи бюджету розвитку, ДФРР, міжбюджетні трансферти та інші (наприклад, резервний фонд).

У статті було проаналізовано загальні обсяги бюджетних ресурсів України за 2020–2022 роки, в тому числі і місцевих бюджетів як основних

фінансових ресурсів територіальних громад. На базі позитивної динаміки збільшення доходів місцевих бюджетів без міжбюджетних трансфертів, план не виконувався, частка їх в доходах зведеного бюджету майже не зросла, а це в умовах децентралізації не є позитивним.

Дослідження складу та структури бюджетів місцевого самоврядування в Україні підтвердило теоретичне твердження щодо значущості податкових надходжень, адже основу власних доходів місцевих бюджетів становить податок на доходи фізичних осіб. Дослідження ресурсів місцевих бюджетів України в розрізі їх видів дало можливості визначити, що найбільші обсяги фінансових ресурсів отримують органи місцевого самоврядування, а саме бюджети територіальних громад.

Проведений аналіз свідчить що Миропільська ОТГ показує середні фінансово-бюджетні показники своєї діяльності, але є значні диференціації у ресурсному забезпеченні громад, що відповідним чином відображається на якості та обсягах соціального забезпечення, які отримують громадяни на різних територіях. Кінцевою метою децентралізації та головним завданням державної економічної та соціальної політики повинно бути сприяння та підвищення фінансового потенціалу територій, які цього потребують, та максимально можливе вирівнювання міжрегіональних фінансових диспропорцій з метою забезпечення громадян належним рівнем публічних послуг незалежно від місця їхнього проживання.

Для вдосконалення системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування в Україні потрібно: забезпечити ефективне та цільове витрачання коштів місцевих бюджетів шляхом залучення демократичних механізмів їх оцінки і пливу; усунути диспаритет між загальнодержавними та місцевими податками і зборами; вдосконалити систему регулювання міжбюджетних відносин за рахунок поліпшення механізму надання субвенцій; активно використовувати гранти закордонних донорів, міжнародні програми фінансування проектів на засадах співфінансування, інструменти державно-приватного партнерства та місцеві позики; посилити громадський контроль за

дотриманням місцевою владою норм бюджетно-податкового законодавства; забезпечити адекватний вплив громадянського суспільства на прийняття рішень у сфері планування та управління фінансових ресурсів територіальних громад. Найефективніше вирішення вказаних проблем може бути здійснене тільки шляхом структурного реформування усієї системи місцевих фінансів, враховуючи вектори фінансової децентралізації державної влади на основі побудови стратегії фінансового розвитку територіальних громад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Загірняк Д. М., Дідур С. В., Глухова В. І., Кравченко Х. В. Аналіз джерел формування бюджетних інвестицій територіальних громад. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. 2022.
№ 1(105). С. 40–46.

2. Гринчишин І. М. Спроможність територіальних громад: теоретичний дискурс. Соціально-економічні
проблеми сучасного періоду України. 2018. Вип. 6 (134). С. 51–56.

3. Джурик Х. Б., Бондарчук М. К. Теоретико-методологічні підходи до оцінювання доходів об'єднаних територіальних громад. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2019. № 3. С. 48–51.

4. Канєва Т. В., Карпенко М. Ю. Доходи місцевих бюджетів як інструмент забезпечення соціально-економічного розвитку територій. Проблеми економіки. 2023. № 1 (55). С. 185–191.

5. Кириленко О. Теоретичні та практичні аспекти фінансового механізму забезпечення органів місцевого самоврядування в Україні. Світ фінансів. 2010. № 1. С. 17–27.

6. Лисяк Л. В., Кушнір А. І. Фінансова стійкість місцевих бюджетів: теоретичний аспект. Молодий вчений. 2019. № 1 (65). С. 472–475.

7. Офіційний веб-сайт Державної казначейської служби України. URL: https://www.treasury.gov.ua

8. Портал Відкритий бюджет. URL: https://openbudget.gov.ua/

9. Раделицький Ю. О. Місцеві бюджети в умовах поглиблення фінансової децентралізації в Україні : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 314 с.

10. Філімошкіна І. О. Фінансові ресурси місцевих органів влади в умовах фінансової децентралізації : дис. на здобуття наукового ступеня

кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08. Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. Київ, 2018.

11. Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник. Київ: Знання, 2007. 1072 с.

12. Запатріна І. В. Бюджетний механізм економічного зростання: монографія. Київ: Ін-т соц-екон. стратегій, 2007. 528 с.

13. Іванишин В.В., Стельмащук А.М., Леськів І.Ю. Інституційно-інноваційне забезпечення розвитку спроможних сільських територіальних громад в умовах євроінтеграції. URL: https://www.uniep.km.ua/images/uploads/_1_2018.pdf.

14. Іванов Ю. Б., Іванова О. Ю. Коронавірус проти децентралізації: ризики та виклики розвитку об'єднаних територіальних громад в умовах пандемії. Проблеми економіки. 2020. №2. С. 209–215.

15. Іляшенко А.Х., Баєтул Г.П. Роль бюджетного механізму у забезпеченні соціально-економічного розвитку країни. Проблеми системного підходу в економіці. 2019. Вип. 3 (71). С. 129-134

16. Інститут громадянського суспільства. Агломерації: міжнародний досвід, тенденції, висновки для України аналітична записка. Київ, 2017. 136 с.

17. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В.Птухи

18. Національної академії наук України. Індекс регіонального людського розвитку – 2012. URL: https://idss.org.ua/ukr_index/irlr_2014.

19. Калашнікова Т.М. Оцінка просторової взаємодії територіальних економічних систем Дніпропетровської області на основі індексів Морана. Економіка та суспільство. 2017. № 13. С. 998–1005.

20. Канке В.А. Философия экономической науки. Москва: ИНФРА-М, 2009.

21. Карпінський Б. А., Державотворчий патріотизм нації: податкова домінанта інвестиційного зростання: монографія. Львів: Колір-Про, 480 с.

22. Колот А. М. Інститути нової економіки і суспільства: сучасні форми взаємодії та розвиток. URL:

http://kneu.edu.ua/userfiles/Faculty_of_Economics_and_Administration/Kaf+istori+ta+teorii+gospodarstva/ZbD196rnik_tez_10_11_2016.pdf.

23. Кохан І. В. Бюджетний механізм як суспільно-економічна категорія. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2011. Вип. 7(2). С. 402.

24. Кравців В. С., Жук П. В. Реформа адміністративно-територіального устрою: результати, проблеми, подальші дії. Стратегічна панорама. 2016. № 2. С. 104-112.

25. Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України: монографія. Львів: Видавничий центр Львівського національного ун-ту ім. Івана Франка, 2001. 607 с.

26. Крупка М.І., Кульчицький М.І., Коваленко В.М. Трансформація ролі доходів місцевих бюджетів як інструменту бюджетного механізму в контексті децентралізації. Світ фінансів. 2018 . №3. С. 7–17.

27. Кузькін Є. Ю. Фінансово-бюджетний потенціал органів місцевого самоврядування в умовах адміністративно-територіальної реформи. Київ: ДННУ “Акад. фін. управління”, 2013. 308 с.

28. Кулакова Є.В., Брєчко А.С. Щодо поняття та сутності територіальних громад. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2014. Вип. 25. URL:http://nbuv.gov.ua/jpdf/nvuzhpr_2014_25_12.pdf.

29. Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень. Тернопіль: Економічна думка, 2005. 124 с.

30. Куценко Т. Ф. Бюджетно-податкова політика. Київ: КНЕУ, 2002. 256 с.

31. Куценко Т., Сіренко Я. Забезпечення фінансової спроможності територіальних громад як пріоритет децентралізації управління. URL: http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/30350/MO_2019_7.pdf.

32. Лагутін В. Д. Неоконсервативні тренди в сучасній економічній теорії. URL:

http://kneu.edu.ua/userfiles/Faculty_of_Economics_and_Administration/Kaf+istori+ta+teorii+gospodarstva/ZbD196rnik_tez_10_11_2016.pdf.

33. Лазор О.Д. Еволюція сутності територіальної громади: аксіологічний вимір. Держава та регіони. 2010. №3. С. 184-193.

34. Лисяк Л. В., Сальникова Т. В. Напрями вдосконалення бюджетної політики України в умовах децентралізації. Науковий погляд: економіка та управління. 2017. № 2 (58). С. 42–56.

35. Лібанова Е.М., Гладун О.М., Лісогор Л.С. та ін. Вимірювання якості життя в Україні: аналітична доповідь / Київ, 2013. 48 с.

36. Людський розвиток в Україні: трансформація рівня життя та регіональні диспропорції (колективна монографія) / відпов. за випуск Л.М. Черенько, О.В. Макарова, за ред. Е.М. Лібанової. У 2-х томах. К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2012. 436 с.

37. Людський розвиток в Україні. Модернізація соціальної політики: регіональний аспект (колективна монографія) / за ред. Е.М. Лібанової; Інт демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. К., 2015. 356 с.

38. Новіков В.М. Інституціональні механізми реалізації соціального потенціалу децентралізації. Демографія та соціальна економіка. 2016. № 3 (28). С. 70–82.

39. ОЕСР. Підтримання темпу процесу децентралізації в Україні. URL: https://read.oecd-ilibrary.org/urban-rural-and-regionaldevelopment/9789264301481-uk#page1.

40. ОЕСР. Регіональний прогноз ОЕСР 2019: використання мегатрендів для міст та сільських районів. URL: https://doi.org/10.1787/9789264312838-en.

41. Онлайн-платформа «Відкритий бюджет». URL: https://openbudget.gov.ua/.

42. Остапенко О. Г., Барановська Т. М. Територіальні громади як первинний суб’єкт місцевого самоврядування та реалізації муніципальної політики.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця 1

Наукові підходи до трактування сутності територіальних громад

№ з/п	Автор	Науковий підхід
1	2	3
Аксіологічний		
1.	Куц Ю., Сінченко В., Мамонов В., Газарян С. [23]	Об'єднання людей, що виникає та існує на такому етапі розвитку зв'язків між ними, коли вони усвідомлюють цінність своєї природно визрілої та апріорно сутнісної спільноти як гарантії індивідуального виживання і задоволення назрілих людських потреб.
Управлінський		
3.	Бондарук Т. [13]	Спільність людей, яка не має ієрархічної підпорядкованості; здійснює місцеве самоврядування як самостійно, так і через створені представницькі органи, має право на власність і може об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, а також кошти бюджетів на виконання спільних проєктів.
Ресурсний		
4.	Тимечко І. [237]	Зосереджує свою увагу на наявності спільних ресурсів у жителів громади, а також вказує на потребу в активній участі жителів у вирішенні питань її функціонування.
Нормативно-правовий		
5.	Герасіна Л., Погрібна В.,. Поліщук І. [2]	Жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно- територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.
Соціокультурний		
6.	Мусієздов О. [163]	Група або спільнота мусить у своїй основі мати певну структурну відмінність від інших груп чи спільнот; на основі цієї структурної відмінності виникають певні спільні риси у межах самої групи або спільноти, а «вершиною» її існування є усвідомлення

Джерело: складено за посиланнями, наведеними в табл.1.

Додаток Б

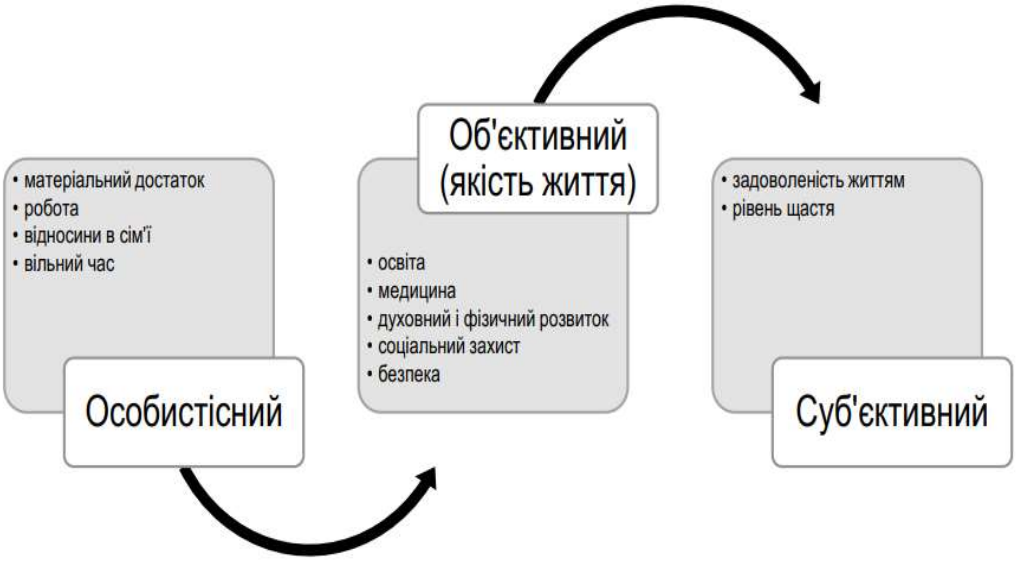

Рис. 1. Індивідуальний вимір добробуту окремого жителя територіальної громади

Джерело: побудовано автором

Додаток В

Рис.2. Взаємоузгодження різних складових добробуту

Джерело: побудовано на основі [31].

Додаток Д

Таблиця 2

Узагальнення підходів до трактування
основних фінансових понять та категорій

№ з/п	Автор	Визначення
1	**Фінансова політика**	
1.1	Кірейцев Г., Александрова Н., Маслова С.[119]	фінансова політика пов'язується не тільки зі сферою держави, а й з окремим галузями економіки, з підприємницькими структурами, з рештою -населенням, в залежності від рівня задач, які вирішує фінансова політика.
1.2	Возняк Г. [32]	а) сфера діяльності законодавчої і виконавчої влади; б) сукупність заходів, цілей, методів; в) спосіб впливу фінансових відносин на економічний і соціальний розвиток.
1.3.	Танклевська Н.[232]	діяльність держави, спрямована на мобілізацію фінансових ресурсів, їх раціональний розподіл і використання для здійснення державою її функцій.
	Дем'янишин В. [88]	діяльність держави з використання фінансових відносин для досягнення визначених нею цілей.
2.	**Бюджетна політика**	
2.1	Дем'янишин В.[85]	діяльність органів державної влади, державного управління та місцевого самоврядування з визначення стратегічної мети, напрямів, завдань і пріоритетів розвитку бюджетних відносин, засобів бюджетної тактики для їхнього досягнення, а також застосування цих засобів.
2.2	Лисяк Л., Сальникова Т.[140]	характеризує процеси перерозподілу ВВП для виконання державою її функцій і забезпечення загальносуспільних потреб шляхом надання суспільних благ, формується як вагомий елемент впливу на різні суспільні процеси, як складний інструмент регулювання соціального та економічного розвитку суспільства.
2.3	Василик О., Павлюк К.[24]	основною метою бюджетної політики є оптимальний розподіл валового внутрішнього продукту між галузями народного господарства, соціальними групами населення, територіями
3.	**Бюджетна система**	
3.1	Пасічник Ю. [181]	відображає сукупність усіх видів бюджетів, що створюються в даній країні відповідно до її бюджетного устрою. Бюджетний устрій визначає, яким чином здійснюється побудова бюджетної системи.
3.2	Луніна І. Кириленко О., Лучка А. [144]	сукупність бюджетів держави та її адміністративно-територіальних утворень (державний бюджет та місцеві бюджети відповідно), побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права

Продовження таблиці 2

4	**Бюджетний механізм**	
4.1	Кохан І. [129]	складна й динамічна економічна категорія, яка, з одного боку, виступає як *сукупність форм, методів і заходів* організації бюджетних відносин у державі, а з іншого боку, *матеріальним утіленням фінансових відносин* та їх практичного застосування для досягнення відповідних цілей і завдань, визначених бюджетною політикою держави.
4.2	Прядко В., Сокровольська Н. [204]	це *комплекс злагоджених дій,* покликаних перетворювати відносини між суб'єктами бюджетного процесу (і не тільки) у фінансові ресурси.
5.	**Бюджет**	
5.1.	Загородній А.[107]	грошові відносини, що виникають між державою та підприємствами, установами, організаціями, фізичними особами, з приводу утворення фонду грошових засобів і його використання на розширене відтворення
5.2.	Єпіфанов А, Сало І., Д'яконова І. [104]	є формою планомірного накопичення і використання коштів для забезпечення функцій, здійснюваними органами державної влади, регіонального та місцевого самоврядування

Джерело: згруповано автором на основі джерел, вказаних у таблиці

Додаток Е

Таблиця 3.

Податкові надходження дохідної частини бюджетів територіальних громад

<table>
<tr><td colspan="4">Склад податкових надходжень у дохідній частині бюджету громад</td></tr>
<tr><td>До 2015 р.</td><td colspan="2">2015–2020 рр.</td><td>З 2021 р.</td></tr>
<tr><td>Податок на доходи фізичних осіб – 25 %</td><td colspan="3">Податок на доходи фізичних осіб – 60 %</td></tr>
<tr><td></td><td colspan="3">Рентна плата за використання надр та природних ресурсів</td></tr>
<tr><td colspan="4">Плата за видачу ліцензій та сертифікатів</td></tr>
<tr><td></td><td colspan="2">Державне мито</td><td></td></tr>
<tr><td>Плата за реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності</td><td colspan="3">Акцизний податок</td></tr>
<tr><td>Плата за торговий патент на здійснення деяких видів підприємницької діяльності</td><td colspan="3">Податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності</td></tr>
<tr><td>Адміністративні штрафи</td><td>Податок на майно</td><td rowspan="3">Від 23.05.2020 р. зміни строків про встановлення місцевих податків та зборів, що сплачуються згідно з Податковим Кодексом України</td><td>Податок на майно</td></tr>
<tr><td colspan="2">Єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва</td><td>Єдиний податок</td></tr>
<tr><td></td><td>Збір з місця паркування транспортних засобів; туристичний збір</td><td>Збір з місця паркування транспортних засобів; туристичний збір</td></tr>
<tr><td></td><td colspan="3">Плата за оренду майна та майнових комплексів</td></tr>
<tr><td></td><td colspan="3">Адміністративні збори та штрафні санкції</td></tr>
<tr><td></td><td colspan="2">Екологічний податок (25 %)</td><td>Екологічний податок (25 %)</td></tr>
</table>

Джерело: сформовано автором на основі [18]

Додаток Ж

Таблиця 4.

Державна фінансова підтримка територіальних громад України на період воєнного стану

Місцеві бюджети	Населення	Бізнес
Передбачено погашення позик (місцевого боргу) у розмірі 80 %, наданих на покриття тимчасових касових розривів місцевих бюджетів (наявність заборгованості позик)	Безоплатне забезпечення продовольчими товарами тривалого зберігання населення ТГ в регіонах, на території яких тривають активні бойові дії	Знято обмеження у кредитуванні (не більше 1 року) для суб'єктів великого підприємництва (не менше 60 % торгівельних площ – торгівля продуктами)
В умовах воєнного стану не здійснюється перерахування реверсної дотації з місцевих бюджетів територій до державного бюджету	Залишки коштів освітньої субвенції місцевих бюджетів на 01.01.2022 р. спрямовувати з державного до місцевих бюджетів на заходи територіальної оборони; переміщення, евакуацію, вивезення цивільного населення у безпечні місця із небезпечних територій, де ведуться бойові дії; задоволення продовольчих потреб цивільного населення	Роботодавцям за працевлаштування ВПО (крім бюджетних установ) надається щомісячна компенсація з державного бюджету 6500 грн. за кожну працевлаштовану особу

Джерело: сформовано автором на основі [18]